

T.C
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE PAZARLAMA ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE GENELİNDE VE GAZIANTEP ÖZELİNDE
DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN ÖNEMİ: SINIR TESTİ
ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan DANACI

**GAZIANTEP
HAZİRAN 2019**

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE PAZARLAMA ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE GENELİNDE VE GAZIANTEP ÖZELİNDE
DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN ÖNEMİ: SINIR TESTİ
ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinan DANACI

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa METE

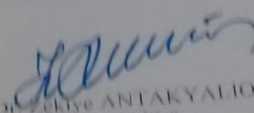
**GAZIANTEP
HAZİRAN 2019**

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
BİYAL. BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI TİCARİ VE PAZARLAMA ANABİLİM DALI

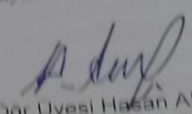
TÜRKİYE GENELİNDE VE GAZİANTEP ÖZELİNDE BAHİLDE İŞLEMİ
BEHİRİNİN ÖNEMİ: SİRİR TESTİ ANALİZİ

Sinan DANAĞI

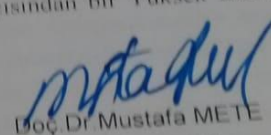
Tez Savunma Tarihi: 24 Haziran 2019

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKSOY
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda / tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa METE
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımda / tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İlmi Üyeleri:

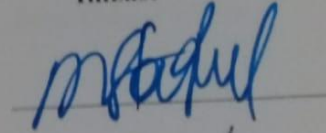
(Unvanı, Adı ve Soyadı)

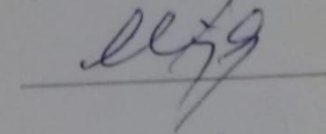
Doç. Dr. Mustafa METE

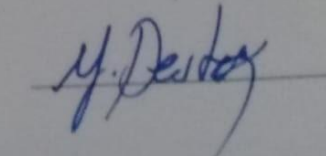
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Vahit EREN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif DESTEK

İmzası

ÖZET
TÜRKİYE GENELİNDE VE GAZİANTEP ÖZELİNDE DAHİLDE İŞLEME
REJİMİNİN ÖNEMİ: SINIR TESTİ ANALİZİ

DANACI, Sinan

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa METE

Haziran, 2019, 91 sayfa

İhracata dayalı sanayileşme stratejisi izleyen birçok ülke için, ihracatın ülke ekonomisi üzerinde hedeflenen etkiyi oluşturması büyük ölçüde ihracat mallarının niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Mamul ürün yerine hammadde ihracatına ağırlık veren ülkelerde ihracatın uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde hedeflenen pozitif etkiyi oluşturmayacağı bilinmektedir. Bu noktada, katma değer yaratımına olanak tanınması bakımından en etkili dış ticaret rejimi olarak “dahilde işleme rejimi” ön plana çıkmaktadır. Bu bilgilere dayalı olarak çalışmanın temel amacı, Türkiye’de dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Çalışmanın diğer amacı ise Gaziantep ilinden dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisine katkılarının incelenmesidir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle Gaziantep ilinin Türkiye’nin ihracatındaki rolü, tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla incelenmiştir. Daha sonra, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın ve diğer rejimler kapsamındaki ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini kıyaslamak amacıyla Cobb-Douglas fonksiyonuna dayalı olarak ampirik model oluşturulmuştur. Bu modelde, 2002-2017 gözlem aralığını kapsayan veri seti ARDL sınır testi aracılığıyla incelenmiştir. Çalışmada, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracatın diğer ihracat işlemlerine göre Türkiye ekonomisi üzerinde daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Dahilde İşleme Rejimi, ARDL Sınır Testi, Türkiye.

ABSTRACT
THE CONTRIBUTION OF TRANSACTIONS WITHIN INWARD PROCESSING
REGIME ON ECONOMIC GROWTH OF TURKEY: THE SAMPLE OF
GAZIANTEP

DANACI, Sinan

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Ticaret ve Pazarlama ABD

Tez Danışmanı:Doç Dr. Mustafa METE

June, 2019, 91 PAGE

For many countries that follow the export-based industrialization strategy, the impact of export on the country's economy depends largely on the feature of export goods. Namely, it is known that exports will not create a positive effect on the economic growth in the long-term if the export goods mostly include the raw materials instead of the end product. At this point, inward processing regime comes to the forefront as the most effective foreign trade regime in terms of allowing added value creation. Based on these informations, the main objective of this study is to examine the impact of the export transactions made under the inward processing regime on the economic growth in Turkey. In addition, the other aim of the study aspect of is to investigate the contributions of export transactions made under inward processing regime from Gaziantep to Turkey's economy. In through this, first, the role of Gaziantep on export performance of Turkey is investigated with descriptive statistics. Then, the empirical model that based on the Cobb-Douglas function is constructed in order to compare the effects of the export within the inward processing regime and exports transactions of the other regimes on the economic growth. In this model, the data set covering the observation of 2002-2017 is examined by ARDL bound test. In the study, it is concluded that the export transactions covered by the export processing regime are more efficient than the other export transactions on the economic performance of Turkey.

Keywords: Export, Inward Processing Regime, ARDL Bound Test, Turkey.

ÖNSÖZ

Tez çalışma sürecimin planlanmasında araştırılmasında yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Mustafa METE' ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmayı hazırlarken mensubu olduğum kurumum Ticaret Bakanlığının vermiş olduğu eğitimler de benim için yol gösterici olmuş olup, eğitimcilerimize kurum amirlerime ve son olarak bu süreçte yanımda olan, desteklerini her an hissettiğim sevgili eşim ve aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
GÜMRÜK REJİMLERİ VE DIŞ TİCARET KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.1. GÜMRÜK REJİMLERİ	3
1.1.1. Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi (İthalat)	3
1.1.2. Transit Rejimi	4
1.1.3. Gümrük Antrepo Rejimi	6
1.1.4. Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi	8
1.1.5. Geçici İthalat Rejimi.....	9
1.1.6. Hariçte İşleme Rejimi	11
1.1.7. İhracat Rejimi	14
1.1.8. Dahilde İşleme Rejimi	15
1.2. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNE GEÇİŞ SÜRECİ	18
1.2.1.1980 Öncesinde Teşvik Uygulamaları.....	18
1.2.1.1.Kalkınma planları.....	18
1.2.1.2.İthal ikameci politikalar.....	19
1.2.2.1980 Sonrası Teşvik Uygulamaları.....	20

1.3. DIŞ TİCARET KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 21

1.3.1. Dahilde İşleme Rejiminin Amacı Ve Sağladığı Avantajlar.....	21
1.3.1.1. Dahilde işleme rejiminin gelişimi ve amacı.....	22
1.3.1.2. Dahilde işleme rejiminin sağladığı avantajlar ve beklenen fayda için gereken şartlar.....	23
1.3.3. Dahilde İşleme Rejimi Önlemlerine Uyulmaması Durumunda Uygulanan Yaptırımlar	25
İKİNCİ BÖLÜM DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA GAZİANTEP İLİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....	26
2.1. TÜRKİYEDE DIŞ TİCARET VE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ.....	26
2.1.1. Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi.....	26
2.1.2. Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret İlişkisi.....	34
2.3. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNDE GAZİANTEP İLİNİN YERİ	44
2.3.1. Küresel Ekonomik Sistem Açısından Şehirlerin Önemi	44
2.3.2 Türkiye Sanayisinde Gaziantep’in Yeri	46
2.3.3. Gaziantep İli Dış Ticaretinin Türkiye’nin Dış Ticaretindeki Yeri	48
2.3.3.1. İhracat faaliyetleri çerçevesinde gaziantep’in değerlendirilmesi.....	48
2.3.3.2. İthalat faaliyetleri çerçevesinde gaziantep’in değerlendirilmesi.....	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR	63
3.1. AMPİRİK MODEL VE VERİ SETİ	63
3.2. YÖNTEM.....	64
3.2.1. Ng-Perron Birim Kök Testi	64
3.2.2. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	65
3.3. AMPİRİK ANALİZ BULGULARI	65
3.3.1. Birim Kök Testi Sonuçları.....	65
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKLAR.....	73
ÖZGEÇMİŞ.....	74

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Kısmi Muafiyette Vergilendirme ve Teminat	11
Tablo1.2 Türkiye'de Uygulanan Kalkınma Planları	18
Tablo 2.1 Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticareti	29
Tablo 2.2 GB Sonrasında Türkiye Toplam Dış Ticaretinin AB ile Yapılan Dış Ticaretle Karşılaştırılması	30
Tablo2.3 DİR Kapsamında Yapılan Dış Ticaretin Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri.....	35
Tablo 2.4 Toplamda ve DİR Kapsamında Gerçekleşen ve Tahmin Edilen İhracat Değerleri.....	42
Tablo 2.5 Literatür Tablosu.....	57
Tablo 3.1 Ng-Perron Birim Kök Testi Sonuçları	66
Tablo 3.2 ARDL Sınır Testi Sonuçları.....	67
Tablo 3.3 Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Antrepo Türleri.....	7
Şekil 1.2 Hariçte İşleme Rejimi Kapsamında Kullanılan Bazı Deyimler	12
Şekil 1.3 Dahilde İşleme Rejiminden Faydalanan Sistemler	15

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 Türkiye'nin Gümrük Birliği Sonrası Toplam İhracatı (TÜİK,2018)	27
Grafik 2.2 Türkiye'nin Gümrük Birliği Sonrası Toplam İthalatı (TÜİK,2018)	28
Grafik 2.3 Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'nin Dış Ticaret acmi(TÜİK,2018)	32
Grafik 2.4 AB ile Yapılan İhracat ve İthalatın Toplam İhracat ve İthalattaki Payları (TÜİK,2018).....	33
Grafik 2.5 DİR Kapsamında Yapılan İhracatın Toplam İhracatla Karşılaştırılması (TÜİK,2018)	37
Grafik 2.6 Dahilde İşleme Rejiminin Toplam Türkiye İhracatındaki Payı (TÜİK,2018).....	38
Grafik 2.7 DİR Kapsamında Yapılan İthalatın Toplam İthalatla Karşılaştırılması (TÜİK,2018).....	39
Grafik 2.8 DİR Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı (TÜİK,2018)	40
Grafik 2.9 DİR Kapsamındaki İthalat Payının DİR Kapsamındaki İhracat Payı İle Karşılaştırılması (TÜİK,2018).....	41
Grafik 2.10 2002-2017 Dönemi Gerçekleşen ve Tahmin Edilen Toplam İhracat (TÜİK,2018).....	43
Grafik 2.11 DİR Kapsamında Gerçekleşen ve Tahmin Edilen Toplam İhracat (TÜİK,2018)	44
Grafik 2.12 Türkiye ve Gaziantep Toplam İhracatının Karşılaştırılması (TÜİK,2018).....	49
Grafik 2.13 Gaziantep İlinin Türkiye İhracatındaki Payı (TÜİK,2018)	50
Grafik 2.14 Türkiye ve Gaziantep İlinin DİR kapsamındaki İhracatı (TÜİK,2018)	50
Grafik 2.15 DİR Kapsamındaki Toplam İhracatta Gaziantep'ten DİR kapsamında Yapılan İhracatın Payı (TÜİK,2018).....	52
Grafik 2.16 Türkiye ve Gaziantep Toplam İthalatının Karşılaştırılması (TÜİK,2018).....	53
Grafik 2.17 Gaziantep İli İthalatının Türkiye Toplam İthalatındaki Payı (TÜİK,2018)	53
Grafik 2.18 Türkiye ve Gaziantep İlinin DİR Kapsamında İthalatı (TÜİK,2018)	54
Grafik 2.19 DİR Kapsamındaki Toplam İthalatta Gaziantep'in DİR Kapsamındaki İthalatının Payı (TÜİK,2018).....	55
Grafik 3.1 Parametre İstikrar Testi Sonuçları.....	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

DİR : Dahilde İşleme Rejimi

Dİİ : Dahilde İşleme İzni

DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü

EEGR : Ekonomik Etkili Gümrük Rejimi

EX : İhracat (Export)

GÖS : Geri Ödeme Sistemi

GTİP : Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

GB: Gümrük Birliği

IM : İthalat (Import)

KKDF : Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TİR : Uluslararası Karayolu Taşımacılığı

KDV : Katma Değer Vergisi

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

ŞMS : Şartlı Muafiyet Sistemi

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TEV : Telafi Edici Vergi

TCGB : Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi

TGB : Türkiye Gümrük Bölgesi

DKO : Döviz Kullanım Oranı

GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

TUIK: Türkiye İstatistik Kurumu

STA : Serbest Ticaret Antlaşması

OLS: Sıradan En Küçük Kareler

DGÖ: Dünya Gümrük Örgütü

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen ve istikrarsız ekonomik performansı iyileştirmek amacıyla alınan 24 Ocak kararları ile birlikte Türkiye'nin ithal ikameci politikalardan ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçiş yaptığı bilinmektedir. Özellikle, 1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisindeki önemli ödemeler dengesi açıklarına karşı, ihracata yönelik politikalar ile döviz girdileri arttırma hedefi amaçlanmıştır. Aynı dönemlerde, birçok ülkede benzer stratejiler izlenmeye başlamış ve uluslararası ticarete rekabet avantajını elde etmek amacıyla özellikle teknolojik gelişime büyük önem verilmiştir. Buna karşın, tarım ürünlerine dayalı veya hammadde ihracatına dayalı ihraç mallarının ağırlıklı olduğu ülkelerde ihracata dayalı büyüme stratejileri uzun dönemde beklenen olumlu etkileri oluşturmamıştır.

Bu doğrultuda, dış ticaretin ekonomik büyüme performansı üzerinde hedeflenen pozitif etkileri oluşturması amacıyla farklı gümrük rejimleri uygulamaya başlamışlardır. Özellikle, ekonomi üzerinde belirli etkilere sahip olduğu kabul edilen ve bu nedenle "ekonomik etkili gümrük rejimleri" olarak adlandırılan gümrük rejimleri birçok ülke tarafından uygulanmaya başlamıştır. Son yıllarda, söz konusu rejim türleri arasında özellikle üretimde katma değer yaratılması amacına hizmet ettiği kabul edilen "dahilde işleme rejimi" ön plana çıkmaktadır. Türkiye menşeli ihraç ürünlerine uluslararası ticarete rekabet avantajı kazandırma amacına yönelik olarak başvuru olan bu rejimin, Türkiye'de de son yıllarda diğer dış ticaret rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracat işlemlerine göre önem kazanmaya başladığı bilinmektedir.

Ayrıca, birçok ülkede, coğrafi, politik, sosyal vb. nedenlere bağlı olarak sanayi üretiminin ağırlıklı olarak belirli şehirlere veya eyaletlere yoğunlaştığı bilinmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de de sanayi ürünleri imalatının ağırlıklı olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana ve Gaziantep gibi illerde yoğunlaştığı

görülmektedir. Buna karşın, söz konusu illerin genellikle tarih boyunca önem arz eden ticaret merkezleri olmaları, denizyolu taşımacılığı bakımından önemli limanlara sahip olmaları veya tarihten bugüne ülkelere başkentlik yapmış olmaları gibi belirleyici özellikleri nedeniyle ön plana çıktığı bilinmektedir. Bu doğrultuda, söz konusu şehirler arasında özellikle Gaziantep ilinin sanayi üretiminde ön planda olması büyük ölçüde kentin bireysel başarısı olarak kabul edilmektedir.

Verilen bilgilere dayalı olarak bu çalışmada, dahilde işleme rejiminin ekonomiye muhtemel katkılarının incelenmesi, Gaziantep ilinin Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirdiği ihracat faaliyetlerine katkılarının araştırılması ve dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin diğer gümrük rejimlerine tabi olan ihracat işlemlerinin etkileri ile kıyaslanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde gümrük rejimleri hakkında bilgiler verilmiş ve dahilde işleme rejimi tanıtılarak bu rejim türündeki ihracatın ülke ekonomileri üzerindeki muhtemel etkileri teorik olarak aktarılmıştır. İkinci bölümde, Türkiye'de dış ticaretin boyutları, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracatın boyutları ve Gaziantep ilinin Türkiye dış ticaretine katkıları tanımlayıcı istatistikle aracılığıyla gözlemlenmiştir. Üçüncü bölümde ise teoride ekonomik etkili olarak kabul edilen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ampirik olarak incelenmiştir.

GÜMRÜK REJİMLERİ VE DIŞ TİCARET KAPSAMINDA DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. GÜMRÜK REJİMLERİ

1.1.1. Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi (İthalat)

Gümrük Kanununda ‘Serbest Dolaşıma Giriş Rejimi’ olarak ele alınan bu rejim bir ithalat rejimidir. Yurt dışından ülkenin gümrük bölgesine giriş yapan eşya, genel olarak muafiyet uygulaması olmaksızın gerçekleşen ithalatı ifade etmektedir. İthalatın söz konusu olduğu başka rejimler olsa da (transit rejimi ve dahilde işleme rejimi gibi) gibi diğer rejimlerde gerekli görülen, ithal konusu eşyanın daha sonra yeniden yurt dışına çıkarılması mecburiyeti serbest dolaşıma giriş rejiminde yoktur. Ayrıca ithalatı konu alan diğer rejimlerdeki, gümrük yükümlülüğünün meydana gelmemesi için eşyanın bir başka kişilere satışı veya devrinin yapılamaması durumu serbest dolaşıma giriş rejiminde geçerli değildir, bu rejimde eşyanın ticareti mümkündür ve bu rejimin temel amacı da ülkeye giriş yapan eşyanın ticaret ve tüketiminin gerçekleştirilmesidir (Ok, 2016;11).

Serbest Dolaşıma Giriş Rejiminde bahsi geçen eşya kavramının, Gümrük Kanununda ‘serbest dolaşımda bulunan eşya’ olarak adlandırılması ve tanım itibariyle çeşitli özellikler içermesi sebebiyle açıklanması gereklidir. Gümrük Kanununa göre serbest dolaşımda bulunan eşya tamamıyla Türkiye Gümrük Bölgesinde (TGB) temin edilen ve içinde bu bölge haricindeki ülkelerden ithal edilen girdiler barındırmayan ya da şartlı muafiyet düzenlemesine tabi olan eşyadan sağlanan ve tabi olunan rejim hükümlerince özel bir maddi değer içermeyen ya da yine TGB haricindeki ülkelerden ‘serbest dolaşıma giriş rejimi’ne bağlı olarak ithal edilen veya TGB’inde, sözü edilen eşyadan ayrı ayrı ya da birlikte sağlanan veya üretilmiş olan eşyayı ifade etmektedir (Gümrük Kanunu [GK], 1999: madde 3).

Serbest dolaşımda bulunan eşya ihracat, antrepo, transit ve hariçte işleme rejimleri için beyan edilmektedir ve beyanname tescil edildikten sonra eşya, TGB'sinden çıkışı veya imhası gerçekleşene kadar ya da beyannamenin iptaline kadar gümrük gözetimindedir. Sözü edilen gümrük beyannamesi yazılı, bilgisayar yoluyla, sözlü veya eşya sahibinin amacına uygun şekilde eşyayı, uygun olan gümrük rejimine bağlı kılma isteğini belirttiği bir tasarruf yoluyla yapılabilir. Gümrük bölgesine giren eşyanın serbest dolaşıma girmesi, ticari politika tedbirlerinin tatbik edilmesi, eşya ithalinin gerçekleşmesi için gereken diğer prosedürlerin tamamlanması ve yasalarca ödenmesi gerekli görülen vergilerin tahsil edilmesi ile mümkün olmaktadır (Baysal, 2007:3).

Bir malın yurtdışından ithali için herhangi bir yasayla ithalinin engellenmiş olmaması gerekmektedir. Kanunlarla ithali yasaklanan eşyalar serbest dolaşıma giriş rejimi dâhilinde Türkiye Gümrük Bölgesi'ne giriş yapamazlar. Buna karşın, ithali serbest olan bazı eşyaların da yalnızca muayyen kuruluşlar tarafından ithali gerçekleştirilebilmektedir. Burada kanunen bir ithal yasağı mevcut olmasa da, eşyanın ithalini yapacak olan gerçek ve tüzel kişilere yönelik bir sınırlama mevcuttur. Bazı eşyaların ithali için ise öncelikle izin alınması gerekmektedir. Bu malların izinsiz ithali kesinlikle yapılamamaktadır. Burada da yine kesin bir ithal yasağı veya kuruluşlara yönelik olarak gerçekleştirilen bir sınırlama olmasa da ithali yapılacak eşyaya dair bir sınırlama mevcuttur. Bu eşyalar 'ithalatı ön izne tabi mallar' olarak nitelendirilmektedir (Selen, 2009:287).

1.1.2. Transit Rejimi

Bir malın Türkiye Gümrük Bölgesi dâhilindeki bir noktadan diğer bir noktaya transfer edilmesi durumunda uygulanmaktadır. Söz konusu eşyanın serbest dolaşıma girmemiş ve ihracat kapsamındaki gümrük prosedürünün tamamlanmış olması gerekmektedir. Bu transfer iki yabancı ülke arasında, yabancı bir ülkeden Türkiye'ye veya tam tersi şekilde gerçekleşebilir. Ayrıca bir iç gümrük noktasından diğerine gerçekleşecek transfere de izin vermektedir (GK, 1999: Md. 84).

Transit rejimi kapsamındaki eşyanın transferi, beyanname, uluslararası karayolu taşımacılığı (TIR) karnesi, uluslararası geçici ithalat belgesi olarak nitelendirilen ATA karnesi, Kuzey Atlantik Anlaşmasına taraf devletler arasında, kuvvetlerinin statüsüne dair sözleşme ile öngörülen form 302, posta yolu ve CIM

Taşıma belgesi, TR transfer notu ve eşya manifestosu kapsamında yapılmaktadır (Şedele, 2009: 3-4).

Transit rejimine dâhil eşyalar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki ithalat kapsamındaki vergilere ve ticaret politikası kapsamındaki önlemlere tabi olmayan serbest dolaşıma girmemiş eşya, ikincisi ihracat dahilindeki gümrük işlemlerinin tamamlandığı eşyadır (Özkan, 2004: 7).

‘Serbest dolaşımda bulunmayan eşya’ daha önce tanımı yapılan ‘serbest dolaşımda bulunan eşya’ dışındaki eşyalar ve transit hükümlerinin saklı kalması kaydıyla Türkiye Gümrük Bölgesini fiili olarak terk eden eşyaları kapsamaktadır. (GK, 1999: Md. 3)

Transit rejiminde eşyanın hareket ettiği gümrük noktasına ‘hareket gümrük idaresi’ ve eşyanın varacağı gümrük noktasına da ‘varış gümrük idaresi’ denmektedir. Gözetim ve denetimin gümrük idaresinde yapılmakta olduğu transit rejimine tabi eşyanın ne sebeple olursa olsun üretim faaliyetlerine dâhili mümkün değildir. Bu yüzden ekonomik etkili olarak nitelendirilen gümrük rejimlerine dâhil değildir. Bu rejime dâhil olan eşya hareket gümrük idaresinden varış gümrük idaresine kadar ayniyetini muhafaza etmelidir. Transit rejiminin sona erışı eşyanın ve gerekli belgelerin varış gümrük idaresine sunulmasının akabinde, iki gümrük idaresindeki bilgilerin ve belgelerin karşılaştırılması suretiyle mümkündür. Tüm bunların yanı sıra hareket gümrük idaresi aracın hızını, gideceği mesafeyi, yolun ve havanın durumunu da dikkate alarak transit refakat belgesine yazmış olduğu bitim süresinde eşyanın varış gümrük idaresine ulaşılmaması ve zorunlu bir neden sunulmaması halinde yaptırım uygulanmaktadır. Eğer zorunluluktan kaynaklı bir durum söz konusuysa geciktirilmeden hareket gümrük idaresine gerekli bildirim yapılmalıdır (Ok, 2016: 16-17).

Transit rejimine tabi eşyanın taşınması sırasında bir zarar meydana gelmesi ihtimali göz önünde bulundurularak eşyanın ithal edilmesi durumunda alınması gereken vergilerin toplamı kadar bir teminat alınmaktadır. Alınan teminat, eşyanın sorunsuzca varış gümrük idaresine ulaştırılmasının akabinde iade edilmektedir. Ancak alıcının, eşyanın teminat miktarının fazla bulunması ya da eşyanın gideceği mesafenin kısa olması durumunda, eşyanın sevkinin teminat yerine memur refakati ile gerçekleştirilmesi talebinde bulunabilme hakkı vardır. Alıcının talebinin uygun görülmesi halinde refakat için görevlendirilen memur gözetiminde eşya varış gümrük

idaresine ulaştırılır. Bu durumda alıcı teminat tutarı yerine yolluk ücreti ödemektedir (Baysal, 2007: 13).

1.1.3. Gümrük Antrepo Rejimi

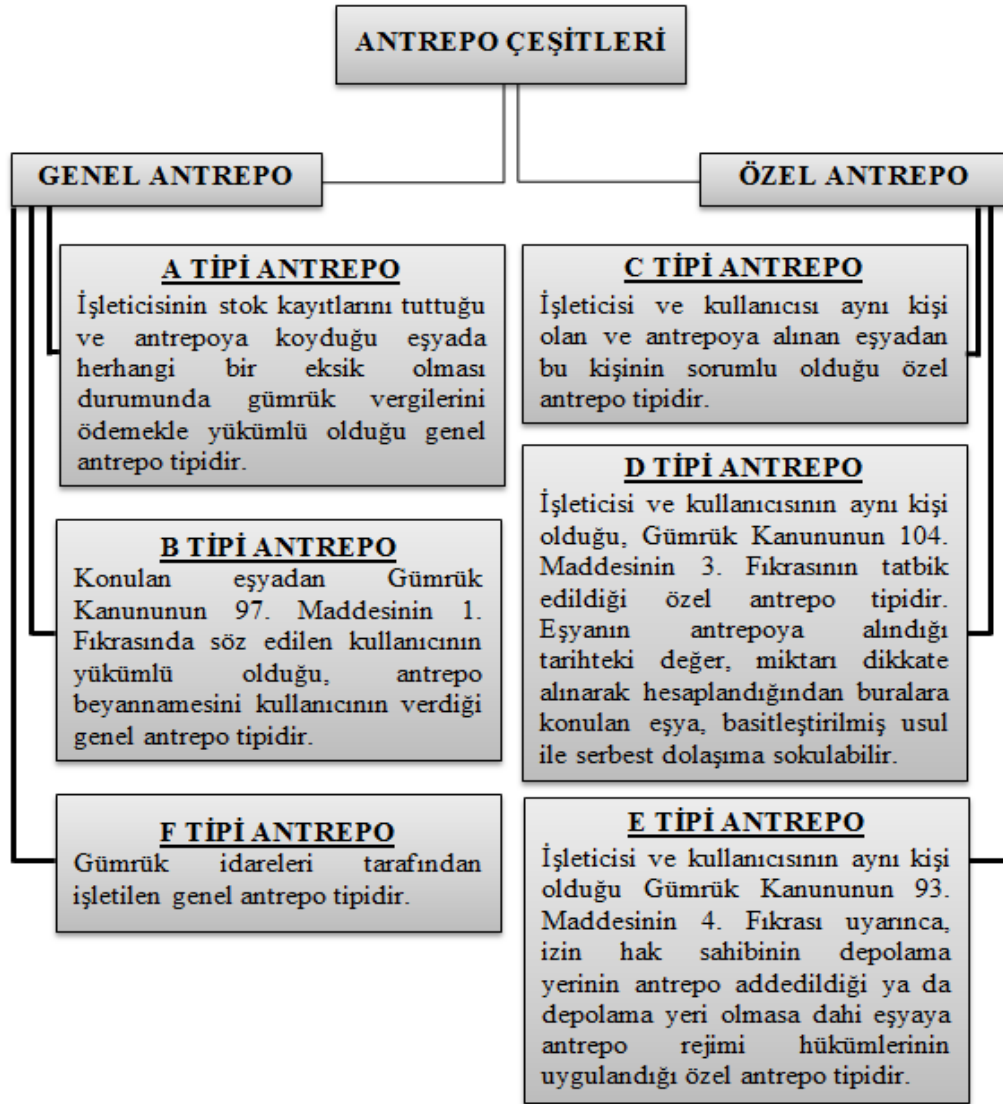
Türkiye için ithalatı ve transit geçişi yasaklanmamış olan eşyaların ve ihracat kapsamında gerekli işlemleri başlayan eşyaların ya da tekrar ihracı yapılacak eşyaların gümrük denetimi altında muhafaza edildiği depolara antrepolar denmektedir (Selen 2009: 106).

Antrepo rejimi için gümrük beyannamesi yazılı, bilgisayar yoluyla, sözlü veya eşya sahibinin amacına uygun şekilde eşyayı, uygun olan gümrük rejimine bağlı kılma isteğini belirttiği bir tasarruf yoluyla yapılabilir.

Bir gümrük antreposu işletmesi için izin verilen kişiye ‘antrepo işleticisi’, eşyayı antrepo rejimine tabi tutmak için beyanda bulunan kişiye ya da bu kişinin haklarının devredildiği kişiye ‘kullanıcı’ denmektedir. Sözü edilen eşyanın kanunlarca gümrük antreposu sayılmayan ancak gümrük idaresinin antrepo niteliğini uygun gördüğu bir yerde muhafaza edilerek antrepo rejimine tabi sayılabileceği durumlar yönetmeliklerle belirlenmektedir. Genel veya özel olarak ikiye ayrılabilen gümrük antrepoları genel anlamıyla eşyanın muhafazası için herkesçe kullanılabilen, özel anlamıyla da sadece antrepo işleticisine ait eşyanın muhafazası için kullanılabilen depolardır. Nitelik olarak parlayıcı ya da patlayıcı özellik taşıyan veya toplu halde bulunmaları tehlike arz eden eşyalar için sadece niteliklerine uygun antrepolar kullanılabilir (GK, 1999: Md. 93-96).

Genel ve özel olarak ikiye ayrılan gümrük antrepoları işletici ve kullanıcı niteliklerine bağlı olarak sınıflandırıldığında, A, B, F tipi genel, C, D, E tipi özel antrepolar sınıfına girmektedir. Gümrük mevzuatınca serbest dolaşımda olmayan eşyaların sergiye sunulduğu fuarlar, sergiler ve gümrüksüz satış mağaza ve depoları özel, posta aracılığıyla Türkiye Gümrük Bölgesi’ne ulaşan ya da Türkiye Gümrük Bölgesi’nden gidecek olan eşyaların muhafaza edildiği yerler genel, ham petrolün muhafaza edildiği, işlendiği ve üretilen ürünlerin muhafazasının da yapıldığı yerler ise durumlarına göre genel ya da özel antrepolar sınıfına girmektedir (Erdoğan, 2005: 49).

Şekil 1. Antrepo Türleri

Kaynak: <https://gumrukdenhaber.wordpress.com/tag/antrepo-cesitleri/>

Serbest dolaşıma girmeyen ve ithalata ilişkin vergilere ve ticari politika tedbirlerine bağımlı tutulmayan eşyalar ile gümrük antrepolarında muhafaza edilmesi durumunda ihracat kapsamındaki önlemlerden faydalanabilecek serbest dolaşımdaki eşyalar kanunlar çerçevesinde gümrük antrepolarında muhafaza edilebilir. Maddi açıdan bir ihtiyaç olması ve gümrük himayesinin olumsuz bir etki altında kalmaması şartıyla, ihracat dışında serbest dolaşımdaki eşyaların gümrük antrepolarında muhafaza edilmesine izin verilebilmektedir (Gökçelik, 2005: 116).

İthali yapılan eşyalar gümrük antreposunda muhafaza edildiği süre içerisinde ticaret politikası tedbirlerine konu olmamakla birlikte transit rejimine tabi olan ithal

eşyaları, gümrük vergileri ile diğer maddi yükümlülükler ödenmeden ve ticaret politikası tedbirlerine bağımlı olmadan tekrar ihracı yapılana kadar gümrük antrepolarında muhafaza edilmek istenebilmektedir. İhracata konu olan eşyalar için ise ihracat kapsamındaki teşviklerden faydalanabilmek için rejim hak sahibince gümrük antrepolarında muhafaza edilebilmektedir. Söz konusu eşyanın antrepoda muhafaza süresi sınırsız olmakla birlikte, onaylanan yeni bir gümrük işlemi ya da eşyaya kullanım atanması durumlarında ve ihracat kapsamındaki tedbirlerden faydalanacak tarım ürünü için özel süre sınırlandırmaları belirlenebilmektedir. Nitekim serbest dolaşıma girişi için beyanname ile talepte bulunulan ve bu süreçte antrepoda tutulan eşya için beyannamenin tescil edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde gümrük işlemlerinin bitmesi gerekmektedir (Gültekin, 2008: 94).

Gümrük antrepolarında tutulan eşyaya dair bir gümrük yükümlülüğü meydana geldiğinde, antrepo ve koruma giderleri, eşya için fiili olarak verilen ve verilecek olan ücretten ayrıyeten gösterilmek kaydıyla gümrük kıymetine dâhil sayılmamaktadır. Fakat bu ödemeler eşyanın fiyatından ayrı olarak belirtilemiyorsa gümrük kıymetine dâhil sayılmaktadır.

Antrepoların açılmasına ve işletilmesine yönelik faaliyetler, gümrük antrepoları ve gümrük noktalarında eşya satımı yapmak suretiyle özel antrepo sınıfındaki mağazalar ve bu mağazaların depolarının açılması ve işletilmesine dair izinler Gümrükler Genel Müdürlüğünden alınmalıdır (GK, 1999: Md. 4).

1.1.4. Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi

Serbest dolaşıma girmeyen eşyanın, ithalat kapsamındaki vergilendirmelere ya da ticari politika tedbirlerine tabi olmaksızın TGB'nde nitelik ya da vaziyetinde değişiklik meydana getiren işlemlere uğramaları ve bu işlemler sonucu ortaya çıkan ürünlerin serbest dolaşıma gümrük vergileri kapsamında girmelerine dair hükümlerin uygulanmış olduğu rejime 'gümrük kontrolü altında işleme rejimi' adı verilmektedir. Sözü edilen bu ürünlere işlenmiş ürün denmektedir. Gümrük kontrolü altında işleme rejimi kapsamına girebilecek vaziyetlerin listesi ve söz konusu rejime konu olan eşya için serbest dolaşıma giriş rejimi haricinde gümrük tarafından tasdik edilmiş bir işlem ve kullanıma dâhil olabileceği özel vaziyetler ve şartlar yönetmelik çerçevesinde belirlenmektedir (GK, 1999: Md. 124).

27 Ekim 1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununun 124'üncü maddesine belirtildiği gibi;

- “ 1. Gümrük kontrolü altında işleme izni, işleme işini yapan veya yaptıran kişinin talebi üzerine gümrük idarelerince verilir.
2. İzin, sadece Türkiye Gümrük Bölgesinde yerleşik kişilere;
- a) İşlenmiş ürünler içinde ithal eşyasının teşhisinin mümkün olduğu,
- b) Eşyanın işlenmesinden sonra, rejime tabi tutulduğu sıradaki niteliğine veya durumuna dönüştürülmesinin ekonomik olarak mümkün olmadığı,
- c) Rejimin uygulanmasının, ithal eşyasının tabi olduğu menşe ve miktar kısıtlaması kurallarının etkilerini saptırmayacağı,
- d) Türkiye'deki benzer eşyanın üreticilerinin temel ekonomik çıkarlarını olumsuz etkilemeyen, bir işleme faaliyeti yaratma veya devam ettirme yönündeki ekonomik amaçlara uyulduğu, hallerde verilir. (d) bendinde belirtilen ekonomik şartların yerine getirildiği ya da yerine getirilmiş addedildiği haller yönetmelikle belirlenir.”

1.1.5. Geçici İthalat Rejimi

Serbest dolaşıma girmeyen eşyaların, ithalat kapsamındaki vergi yükümlülüklerinden büsbütün ya da kısmi olarak muaf tutulması ve ticaret politika tedbirleri tatbik edilmeden, TGB'nde kullanılması ve bu esnada normal yıpranma haricinde bir şekilde değişikliğe uğramadan yeniden ihraç edilmesine imkân veren yargıların uygulanmış olduğu rejim geçici ithalat rejimidir (GK, 1999: md.128).

Geçici ithalata dair izinler, eşyanın kullanıcısı ya da kullandırıcısının talebinin akabinde gümrük idareleri tarafından verilmektedir. İthal konusu eşyalar ile alakalı aynılık saptamasının olası olmadığı durumlarda, söz konusu rejimin uygulanması için izin verilmemektedir. Lakin nitelik itibariyle eşyalarla ya da uygulanacak işle ilgili ayniyet tespiti kapsamındaki tedbirlerin göz önünde bulundurulmamasının, geçici ithalat rejiminin kötüye kullanımına sebebiyet vermeyeceği durumlarda, gümrük idarelerince vergi teminatı koşuluyla, söz konusu rejimin uygulanmasına izin verilebilmektedir (GK 1999: Md. 129).

İthal konusu eşyanın tekrar ihraç edilmesi ya da gümrük tarafından tasdik edilmiş yeni işlem ya da kullanım kapsamına alınması için gereken müddetler tasdiği yapılan kullanımın maksadına uygun biçimde müsteşarlık tarafından belirlenmektedir ve eşyaların geçici ithalat rejimi kapsamında tutulması için gereken müddet maksimum 24 aydır. Ayrıyeten gümrük idarelerince sorumlu bireyin de onay vermesiyle daha kısa süreler de belirlenebilmektedir (GK, 1999: Md. 130).

TGB haricinde müttemekkin bir bireye ait olan ve geçici ithalat rejimi kapsamına alınabilen eşyalar için gerekli görülen durumları ve özel şartları taşımayan ya da bu şartları sağlamasının yanında tam muafiyet yoluyla söz konusu rejimin iznine dair şartlara sahip olmayan eşyanın, kısmi muafiyet yoluyla geçici ithalat rejiminden faydalanması mümkün olmaktadır (GK, 1999: Md. 132).

Kısmi muafiyet yoluyla söz konusu rejime dâhil olan eşya için aylık olarak alınacak olan ithalat vergileri, rejim beyannamesinin tescilinde, ilgili eşyanın serbest dolaşıma konu olması durumunda alınacak olan vergilerin %3'ü şeklinde belirlenmektedir. Aylık olarak alınan bu vergiler eşyanın geçici ithalat rejiminden faydalandığı tüm aylar için alınmakla birlikte bir aydan kısa olan süreler için de tam ay vergilendirmesi yapılır. Faizler müstesna olmak üzere söz konusu vergilerin miktarı eşyanın rejime dâhil olduğu zamanda serbest dolaşıma girmiş olması durumunda ödenecek vergi miktarını aşmamalıdır. Rejim kapsamındaki hak ve yükümlülüklerin devredilmesi durumunda yeni gelen hak sahibi kalan süreyi önceden belirlenen şartlar dâhilinde kullanabilmektedir (GK, 1999: Md. 133).

Geçici olarak Türkiye'ye giriş yapacak olan vasıtalar da geçici ithalat rejimine tabi sayılmaktadır. Gümrük noktalarından geçici olarak giriş yapan taşıtlar;

- Giriş çıkış formu
- Triptik karnesi
- Gümrük geçiş karnesi
- Geçici giriş karnesi

dokümanlarıyla işlem görmektedirler (Baysal, 2007:7).

Kısmi muafiyet sistemine dâhil olan eşyanın ithalat kapsamındaki vergileri için yapılan hesaplamalar ve teminat şekli tabloda gösterilmektedir.

AÇIKLAMA	ÖRNEK	
Eşyanın serbest dolaşımında bulunmaya başlamasının halinde alınacak vergi	A	200.000 TL
Eşyanın TGB'nde bulunacağı süre (AY)	B	3
Kısmi muafiyet için vergi oranı	C	%3
Ödenmesi gerekli olan vergi miktarı	D (AxBxC)	18.000
Teminat	A-D	182.000

Tablo 1 Kısmi Muafiyette Vergilendirme ve Teminat

Kaynak: Yerci, 2005: 240

Tablo 1'de görülen vergilendirmeler, ithalat kapsamında ödenmesi icap eden gümrük vergileri ve mali mükellefiyetlerin hepsini içermektedir. Bu şekilde söz konusu eşyaya yönelik vergilendirmeler ve öbür mali yükümlülüklerin bir bölümünün tahsili ve diğer bölümünün de teminat kapsamına alınması gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu yolla hesaplanmış olan vergi, yükümlünün istemesi halinde, tek seferde tahsil edilebileceği gibi, söz konusu eşyanın TGB'nde bulunacağı süreye bağlı olarak aylık, 3 aylık ya da 6 aylık ödemeler halinde de tahsil edilebilmektedir (Gültekin, 2008:81-82).

1.1.6. Hariçte İşleme Rejimi

Serbest dolaşımında bulunan eşyaların hariçte işleme etkinliklerine dâhil olmak kaydıyla geçici bir süreliğine TGB'nden ihraç edilmesi ve bu etkinlikler neticesinde ortaya çıkan ürünlerin ithalat kapsamındaki vergilerden tam ya da kısmi olarak muafiyet yoluyla tekrar serbest dolaşımında bulundurulmasına dair kanunların

uygulandığı rejim hariçte işleme rejimidir. Serbest dolaşımında bulunan eşyanın geçici olarak ihraç edilmesi durumunda, eşyaya TGB dışına çıkması için gerekli görülen ihraç kapsamındaki vergiler, ticari politika tedbirleri ve diğer işlemler uygulanmaktadır. (GK, 1999: md)

Hariçte işleme rejimi kapsamında kullanılan bazı deyimler ve anlamları şu şekildedir;

Şekil 2 Hariçte İşleme Rejimi Kapsamında Kullanılan Bazı Deyimler

Geçici İhracat Eşyası	Hariçte işleme rejimine tabi olan eşya
İşleme Faaliyetleri	Eşyanın işçiliğe tabi olması, yenilenmesi ve tamir edilmesi
İşlem Görmüş Ürünler	İşleme Faaliyetleri neticesinde elde edilen tüm ürünler
Verimlilik Oranı	Muayyen ölçülerdeki geçici ihracat eşyasının işlenmesi neticesinde ortaya çıkan işlem görmüş ürünlerin miktar ve yüzde oranı

Kaynak: (GK, 1999: md.135)

Hariçte işleme rejimi, ihraç edilmesi halinde ödenen ithalat vergilerinin iadesine ya da güvenceye alınmış ithalat kapsamındaki vergilerin kaldırılmasına neden olan serbest dolaşımında bulunan eşyaya uygulanmamaktadır. Bunun yanı sıra ihracata konu olmadan önce nihai olarak kullanılması dolayısıyla tam muafiyet yoluyla serbest dolaşımında bulunan ve muafiyetin sayılması için gereken şartları yüklenmeyi sürdüren ve ihraç edilmesi durumunda ihracat kapsamındaki vergilendirmenin iadesini gerekli kılan ya da ihracatının yapılması sebebiyle tarım politikası kapsamında vergi iadesi haricinde herhangi bir mali yarar elde edilen serbest dolaşımdaki eşyalara uygulanmamaktadır (GK, 1999: Md. 136).

Hariçte işleme rejimine tabi olma izni, işleme faaliyetlerine yaptıracak kişiye verilmekle birlikte rejimin uygulanması halinde, Türkiye’de, ithali yapılan söz konusu işlem gören eşyanın eşini ya da benzerini yapan üreticilerin yararlarını engellemeden ihracata konu olan eşyanın satımını isteklendirmesi ve işleme faaliyetlerinin Türk kaynaklı eşya ve Türkiye dışındaki üretimlerden sağlanan

eşyanın birleşmesi yoluyla meydana gelen işlem görmüş eşya biçimiyle ithalatının yapılması durumunda, söz konusu rejim için işleme faaliyetini üstlenecek kişi haricinde diğer bir kişiye verilmesi de mümkündür (GK,1999: md 137).

Dolayısıyla hariçte işleme rejimi izni;

- Türkiye Gümrük Bölgesindeki mütemekkin kişilere,
- İşlem gören eşyaların geçici ihraç konusu eşyanın işlenmesi neticesinde ortaya çıktığının belirlenmesinin mümkün olduğu durumlarda,
- Talebi yapılan iznin, Türkiye içindeki üreticiler açısından ekonomik yararlarına önemli bir engel teşkil edecek hallerde olmadığı durumlarda verilmektedir. (GK, 1999: Md. 138).

Hariçte işleme rejiminin işleyişi kapsamında, işlem gören ürünlerin TGB'ne tekrar ithalinin yapılması için gerekli görülen süre izinle belirlenmekle birlikte söz konusu iznin süresi muhatap kişinin talebine onay verilmesi durumunda uzatılabilmektedir (GK, 1999: Md. 139).

Daha önce de belirtildiği gibi bir eşyanın söz konusu rejim kapsamında, geçici olarak ihraç edilmesi, Türkiye bünyesindeki hammadde, mamul, yarı mamul veya ambalajların tekrardan üretimi maksadıyla veya makine-teçhizat bakım ve onarımı amacıyla yapılmaktadır (Dölek, 2004: 86).

İthalat vergileri ile ilgili sözü edilen tam veya kısmi muafiyet durumuyla ilgili uygulanacak indirim, işlem görmüş ürünün ithalatına dair hesaplanan vergi meblağından, geçici ihracat eşyalarına en son işleme faaliyeti kapsamına alındığı ülkeden aynı zamanda ithal edilmesi durumunda tatbik edilecek olan ithalat vergisi meblağının çıkarılması yöntemi ile hesaplanmaktadır. Bu hesaplamada geçici ihracat eşyalarının, uygulanacak rejime dair beyannamenin onaylandığı zamandaki nicelik ve niteliğiyle işlem görmüş ürünün tekrar serbest dolaşıma girmesine dair beyannamenin onaylandığı tarihte uygulanabilen başka vergilendirme öğeleri göz önünde bulundurulmaktadır (Selen, 2009:103).

İşlem görmüş olan ürünün gümrüğe dair kıymetinin hesaplanmasında eşyaya dâhil olmuş olan malzemeler, aksamalar, parçalar vb. unsurlar dikkate alınmaktadır. Ancak bu unsurlara rağmen kıymetin belirlenemediği durumlarda, işlem görmüş olan ürünün değeri ile uygun bir yolla tayin edilen işleme giderleri arasındaki fark, söz konusu geçici ihracat eşyalarının gümrük kıymetini meydana getirir. Bunun yanı sıra;

- Bakanlar Kurulu tarafından meriyete konulacak olan yönetmelikte tayin edilecek masraflar, indirilecek meblağın hesaplanmasında göz önünde bulundurulmaz.
- Geçici ihracat eşyasının söz konusu rejim kapsamına alınmadan önce nihai kullanım durumu sebebiyle indirimli olarak serbest dolaşıma girmiş olması ve söz konusu indirimin tanınması yolunda gereken şartların yürürlükte olmayı sürdürmesi durumunda indirilecek meblağ, eşyanın serbest dolaşıma ilk kez giriş yaptığı esnada belirlenen gerçek ithalat vergisi meblağıdır.

Nihai kullanım maksadıyla, geçici ihracat eşyalarının serbest dolaşıma girişi esnasında sıfır vergi ya da indirimli vergi durumundan faydalanabileceği durumlarda, söz konusu eşya için en son uygulanan işleme faaliyetinin meydana geldiği ülkede de son kullanıma elverişli işçiliğe tabi tutulması şartıyla, bahsedilen kısmi veya tam indirimli vergi uygulanmaktadır (GK, 1999 Md. 141).

1.1.7. İhracat Rejimi

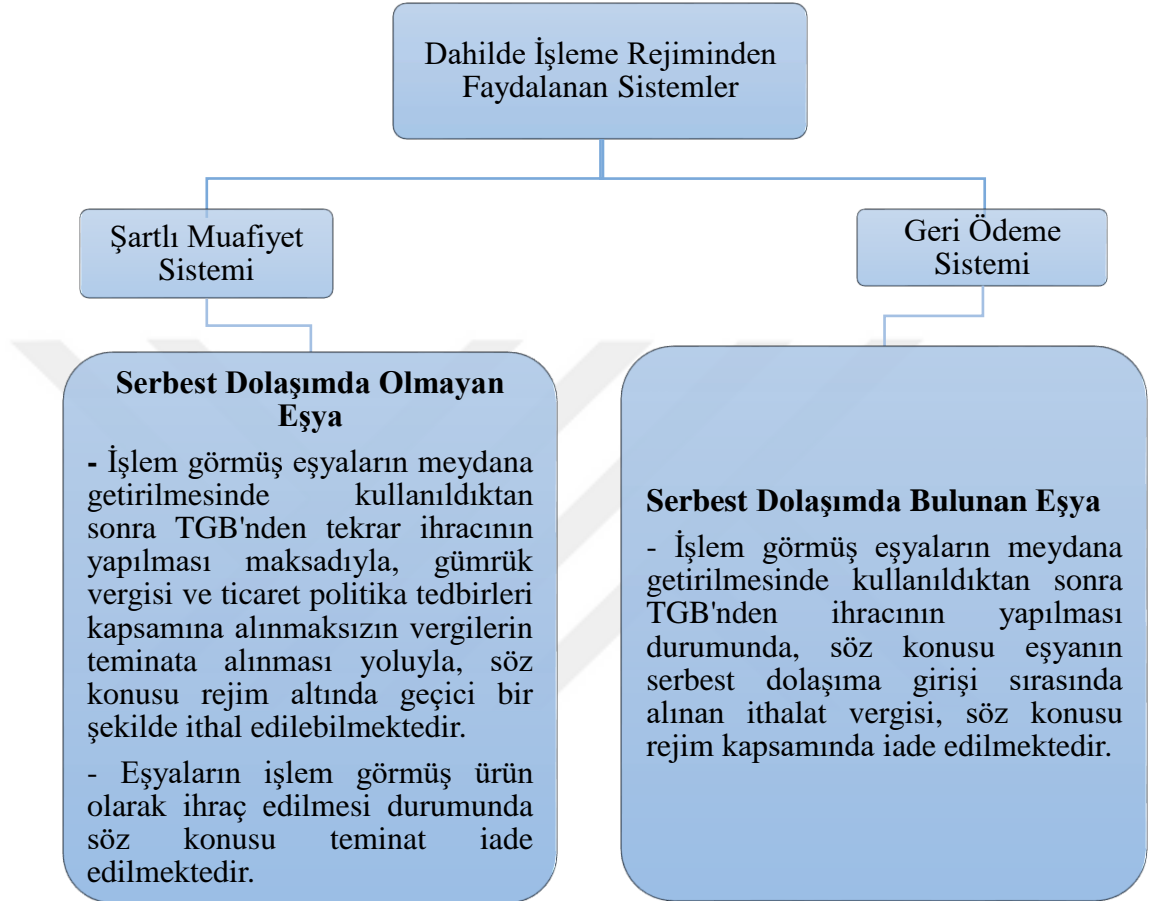
Serbest dolaşımda bulunan eşyaların ihracatı maksadıyla TGB'nin dışına çıkmasına dair hükümlerin yürütüldüğü rejim ihracat rejimidir. Eşyanın ihracı, ticaret politikası tedbirleri ve gerektiği durumlarda ihracat vergilerinin de dâhil edildiği TGB'nden çıkış prosedürlerine dair hükümlerin tatbikiyle gerçekleşmektedir. TGB'nden İhracı talep edilecek eşya için ilgili beyanname ile sorumlu gümrük idaresine başvuru yapılmaktadır. Çıkışı yapılacak olan eşyanın cinsi, nitelik ve nicelikleri ve ihracatın özelliği de göz önünde bulundurulurken, yapılacak olan ihracatın kolaylaştırılmasına imkân verecek usulleri belirlemekle yetkili kurum müsteşarlıktır (GK, 1999: md 150).

İhraca konu olan eşya, beyannamenin onayı esnasındaki durum, nicelik ve niteliklerini muhafaza etmesi ve TGB'nden çıkış yapması şartıyla fiili olarak ihraç edilmiş addedilmektedir. Bu halde söz konusu eşya için gümrük kontrolü sona ermiş olmaktadır (GK, 1999 Md. 151).

1.1.8. Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde işleme rejimi temel olarak iki sistem şeklinde gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi şartlı muafiyet sistemi ikincisi ise geri ödeme sistemidir.

Şekil 3 Dahilde İşleme Rejiminden Faydalanan Sistemler

Kaynak : Görsel 4458 sayılı Gümrük Kanunundaki bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şemada da görüldüğü gibi dahilde işleme rejiminden faydalanan şartlı muafiyet sistemi serbest dolaşımda olmayan eşyalar için, geri ödeme sistemi ise serbest dolaşımda bulunan eşyalar için geçerli olmaktadır.

İşlem görmüş eşyaların, bu ürünlerin yapımı için ithal eşyalarının yerine geçen serbest dolaşımdaki eşyayı ifade eden, 'eşdeğer eşya'dan meydana getirilmesine ya da eş değer eşyalardan meydana getirilen işlem görmüş eşyaların ithal eşyasının serbest dolaşımda bulunmasından önce TGB dışına ihracatının yapılmasına izin verilebilmektedir. Eşdeğer eşyaların kullanımına ilişkin kolaylık, yasak veya kısıt getirilebilmektedir. Temelde ithal eşyasıyla aynı özellikleri ve nitelikleri bünyesinde barındırması gereken eşdeğer eşya, yalnızca tespiti yapılacak

özel durumlarda ithal eşyasına kıyasla daha gelişmiş ya da daha kaliteli bir üretim evresinde bulunabilmektedir. Şayet işlem görmüş ürünlerin üretiminde eşdeğer eşyalardan faydalanılmışsa, gümrükle ilgili işlemlerde bu iki eşya türü birbirlerinin yerine değerlendirilmektedirler. Hâlâ ithali gerçekleşmemiş eşyanın yerine, ihracat kapsamındaki vergilere tabi olan eşdeğer eşyalardan üretilen işlem görmüş eşyaların ihracatının yapılması durumunda, ithal eşyası için gereken süre zarfında ithalinin gerçekleştirilmesi neticesinde izin hak sahibinin ihracat kapsamındaki vergiler kadar teminat ödemesi gerekmektedir (GK, 1999: md.109).

İşleme faaliyetlerini yürüten ya da yürütülmesini sağlayan kişinin talebiyle gerçekleştirilecek olan dahilde işleme rejimine tabi olma izni yalnızca;

- TGB’ndeki yerleşik bireylere,
- Ürünün üretimi esnasında tam ya da kısmi olarak tüketilse bile, işlem gören ürünlere dâhil olmayan lakin söz konusu ürünlerin elde edilmesini sağlayan ya da kolaylaştıran eşyalar hariç olmak üzere, ithal eşyalarının işlem gören eşyaların bünyesinde bulunmasının ya da eşdeğer eşyalar için belirtilen şartların sağlandığının tespit edildiği durumlarda,

- TGB’nde bulunan üreticiler açısından bakıldığında bu kişilerin ekonomik kazanımlarının olumsuz bir şekilde etkilenmemesi koşuluyla, söz konusu rejimin işlem görmüş eşyaların ihracı ya da tekrar ihraç edilmesi için en iyi olanakların meydana getirilmesine yardımcı olduğu durumlarda verilebilmektedir (GK, 1999: Md. 110).

İşlem gören ürünler için sözü edilen ihraç ya da yeniden ihraç veya gümrük tarafından tasdiklenmiş bir başka işlem kapsamına alınması için gereken müddetler, işleme faaliyetlerinin meydana gelmesi ve işlem gören ürünün satışı için kâfi olacak biçimde belirlenmektedir. Verilen müddet, serbest dolaşımda olmayan eşyalar için söz konusu rejim kapsamında iznin alındığı zamandan itibaren sayılmaktadır ve süre bitimine karşılık gelen ayın en son günü sona ermektedir. İzin sahibince öne sürülen haklı durumların varlığına dayanarak ek bir süre tanınabilmektedir ve bu süreler Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir. Eşdeğer eşyadan meydana gelen işlem gören ürünün, ithal eşyasının ithal edilmesinden önce ihraç edilmesi durumunda söz konusu ithal eşyası için gereken rejim beyanı için gerekli görülen süre Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Verilen müddet, söz konusu eşdeğer eşya aracılığıyla meydana getirilen işlem görmüş eşyaların ihracı için verilen beyannamenin onaylandığı zamandan itibaren sayılmaktadır (GK, 1999: md.111).

Dahilde işleme rejimi bünyesine alınan eşyaların verimlilik oranı ya da gereken durumlarda söz konusu oranın tayin edilmesine yönelik yöntem, eşya ile ilgili işleme faaliyetlerinin meydana geldiği veya meydana geleceği şartlar dikkate alınarak belirlenmektedir. Sorumlu kurumların görüşleri dahilinde hesabı yapılan standart verimlilik oranı, temel nitelikler olarak aynı özelliklere tabi olan eşyanın kullanılması koşuluyla, yine aynı kaliteye sahip işlem görmüş ürünün meydana getirilmesi ile neticelenen ve belli teknik şartlarla icra edilen işleme faaliyetlerine yönelik, gerçekliği daha öncesinden tayin edilen verilere göre belirlenmektedir (GK, 1999: md.112).

Dahilde işleme rejimi çerçevesinde bir gümrük mükellefiyetinin meydana gelmesi durumunda, gümrük kapsamındaki vergiler ithal eşyalarının dahilinde işleme rejimine yönelik beyannamenin onaylandığı zamandaki vergilendirme oranıyla diğer vergilendirme öğeleri de dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

Söz konusu beyannamenin tescillendiği tarihte ithal eşyası, tarife kotaları ile tarife tavanları kapsamında tercihli tarife seçeneğinden faydalanabilir haldeyse, bu eşyanın söz konusu tarifeden faydalanabilmesi, serbest dolaşıma giriş için verilen beyannamenin onaylandığı tarihte de bu tercihli tarifenin bulunmasına bağlı olmaktadır (GK, 1999: md.114).

Sorumlu kurumların görüşleri çerçevesinde düzenlenen yönetmeliğe göre şekillenen dizelgede bulunan işleme faaliyetleri neticesinde, asıl işlem gören ürünlerle beraber bu dizelgede yer alan ikincil olarak işlem görmüş ürünlerin meydana getirilmesi ve söz konusu ikincil ürünlerin de serbest dolaşıma dâhil edilmesi durumunda ithalat kapsamındaki vergiler, asıl işlem gören ürünlerin ihracı yapılan bölümü oranında ikincil olarak işlem gören ürünlerin serbest dolaşımda bulunmasına yönelik beyannamenin onaylandığı zamandaki vergilerin oranına göre hesaplanmaktadır. Tarım politikası kapsamında bir vergilendirmeye tabi tutulan işlem görmüş ürünün vergiye konu olmasına yönelik yöntemler Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Şartlı muafiyete bağlanan veya serbest bölgede tutulan işlem görmüş ürünün ithalat kapsamındaki vergileri, bu şartlı muafiyetin belirlemiş olduğu veya serbest bölgelere yönelik kanunların belirlemiş olduğu biçimde hesaplanmaktadır. Fakat işlem görmüş olan ürünlerin gümrük kontrolü altında işleme rejimi haricinde gümrük tarafından tasdik edilmiş işlem ya da kullanım biçimlerinden herhangi birine bağlı olduğu durumlarda tatbik edilecek vergi hesaplanan meblağdan az olamamaktadır. (GK, 1999: md.115)

1.2.DAHİLDE İŞLEME REJİMİNE GEÇİŞ SÜRECİ

Dahilde işleme rejimine geçiş sürecinde temel alacağımız ana tarih 24 Ocak 1980 tarihidir. Bu tarihte alınan kararların ana unsuru ‘İhracata dayalı sanayileşme’ prensibi halen günümüzde uygulanmaya devam etmektedir.

24 Ocak kararlarını iyi anlayabilmek için 1980 öncesi döneme de göz atmak faydalı olacaktır.

1.2.1.1980 Öncesi Dönem Teşvik Uygulamaları

24 Ocak kararları alınmadan önceki dönemde dış ticaret politikası olarak ‘ithal ikameci’ politikalar uygulanmaktaydı. Söz konusu politikaların uygulanmasına ise 1960 yılında yılında başlanmıştır. Akabinde 1960 lı yıllarla birlikte ‘Planlı Kalkınma’ uygulamasına geçilmiş, ekonomi beş yıllık planlarla yönlendirilmeye başlanmıştır. (erdoğan, 2015)

1.2.1.1.Kalkınma Planları

1960’lı yılı itibariyle planlı ekonomiye geçişin altında yatan en önemli temel sebep 1950’li yıllarda yaşanan sıkıntılı ekonomi dönemleridir. Özellikle yaşanan dış ödeme güçlüğü ve enflasyon gibi problemlerden kaynaklanan bunalımlar ekonominin sistemli bir çizgiye girmesi gerekliliğini artırmış ve bunun için -dönemin konjonktürün de gerektirdiği cihetle- planlı bir modelin benimsenmesi yoluna gidilmiştir. (Kepenek, 2005)

Kalkınma Planları hazırlanması ve tatbiki amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde 91 sayılı kanunla Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu.1963 yılından itibaren bir taraftan uzun dönemli(15 yıllık) perspektif planları hazırlanırken diğer taraftan beşer yıllık kalkınma planları hazırlanıp uygulanmıştır. (A., 2009)

Tablo 2 Türkiye’de Uygulanan Kalkınma Planları

Kalkınma Planları	Dönem
1.Ulusal Kalkınma Planı	1963-1967
2.Ulusal Kalkınma Planı	1968-1972
3.Ulusal Kalkınma Planı	1973-1977

4.Ulusal Kalkınma Planı	1979-1983
5.Ulusal Kalkınma Planı	1985-1989
6.Ulusal Kalkınma Planı	1990-1994
7.Ulusal Kalkınma Planı	1996-2000
8.Ulusal Kalkınma Planı	2001-2005
9.Ulusal Kalkınma Planı	2007-2013
10.Ulusal Kalkınma Planı	2014-2018

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı –

<http://www.kalkinma.gov.tr/pages/kalkinmaplanlari.aspx>

Tablo 2 de görüldüğü üzere 1963 yılından itibaren günümüze kadar 10 tane kalkınma planı hazırlanıp uygulamaya konmuştur. DPT aynı zamanda yıllık ve orta vadeli programlarda hazırlamaktadır.

1.2.1.2.İthal İkameci Politikalar

1960-1980 arasındaki dönemde dış ticaret politikası olarak ‘ithal ikameci’ politikanın uygulandığı ifade edilmişti. İthal ikamesi en kısa tanımlamasıyla ‘daha önce ithal edilen malları yurt içinde üretmek üzere sanayileşmek’ olarak söylenebilir. (Kılıçbay, Türk ekonomisi modeller, politikalar, stratejiler, 1984)

İthal ikameci politikaların amacı uzun vadede döviz tasarrufu sağlayarak dış ödemeler dengesini düzeltmek, bu sayede dış etkilere karşı korunaklı bir ekonomi oluşturmak ve yabancı kaynak ihtiyacı olmadan ekonominin gelişmesini sağlamaktır. (Y. Y. N., 2005)

Ancak ithal ikamesi ile amaçlanan döviz tasarrufunu sağlamak için daha büyük döviz harcaması yapmak gerekmiştir. Bu döviz ihtiyacı ithal edilen malların üretimi için kurulacak olan endüstrilerin finansmanı için gerekli olmuştur. Bu doğrultuda ilk iki beş yıllık kalkınma planlarına da bakıldığında yapılan ithalatın hemen hemen yarısını yatırım malları ithalatının oluşturduğu görülmektedir. (Erdoğan, a.g.m)

1960’lı yıllarda yapılan planlama çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin hedefleri doğrultusunda başarılı sayılabilecek uygulamaların yapıldığı yıllarda olmuştur.1. kalkınma planı alt yapı yatırımlarına istihdama yönelirken,2. Kalkınma planı özellikle sanayi sektörünün ekonomide lokomotif sektör niteliği kazanmasını benimsemiştir. (bakanlığı, 2014)

1973 yılında yaşanan petrol krizi sonucunda petrol fiyatlarının dört katına çıkması ve belirli aralıklarla Petrol İhraç Eden ülkeler Örgütü’nün fiyatları artırması petrolü üretim girdisi ve tüketim olarak kullanan ülkelerde dış ödeme güçlüğü,

ekonomilerinin tamamında kriz yaşanmasına sebep olmuştur. Üretim maliyetlerinin artmasıyla fiyatlar artmış, enflasyon tetiklenmiş iktisat yazınında 'stagflasyon' olarak adlandırılan döviz darboğazı yaşanmış, ekonomileri olumsuz yönde vurmuştur. Özellikle de gelişmekte olan ülkeler için etkileri daha derin ve sarsıcı olmuştur. (aydın, 2018)

Yukarıda belirtilen sebepler ve buna benzer nedenlerden dolayı ülkemiz sorunlara kayıtsız kalamamış 1980 sonrası ithal ikameci politikayı terk ederek ekonomimizi küresel ekonomiye ekleme sürecini işleme koymaya başlamıştır.

1.2.2.1980 SONRASI TEŞVİK UYGULAMALARI

1980 Öncesi yaşanan krizlerin temel unsurlarından birincisi ekonominin aramalı, yatırım malları enerji konusunda dışa ithalata bağımlı olması ikincisi ise yüksek maliyet artışının beraberinde getirdiği üretim daralması ve sonucunda meydana çıkan yüksek enflasyon,24 Ocak kararları işte bu problemlerin çözümü üzerine kendisini inşa etmiştir. . (Erdoğan, Erdoğan Dahilde İşleme rejiminin ülkemiz ekonomisi ve dış ticareti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi, 2015)

24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri paketinin çözüme odaklandığı ana iki unsurdan ilki ise enflasyonu yavaşlatıp fiyat istikrarını sağlamak sonrasında da üretim çarkını harekete geçirip döviz enerji ve ona bağımlı olan olmayan diğer girdilerin arzını artırmak. (Kılıçbay, a.g.m, 1984)

Söz konusu istikrar tedbirlerinin devreye konulmasıyla amaçlanan hedeflerin en başında ekonominin dışarıya satım yapabilme kapasitesini ve rekabet potansiyelini artırarak döviz kazanmak ve dış ticaret açığını kapatarak dış kaynak gereksinimini sınırlamak amaçlanmaktadır. (Y. Y. v., 2005)

Türkiye ihtiyaç duyduğu döviz ihtiyacını ihracat ve diğer döviz kazandırıcı işlemlerle karşılayamamış, dış borç ödemelerini ertelemeye ve kredi temin etme yoluna gitmiştir. İhracatı teşvik etme unsurunun yanında 24 Ocak kararlarında ülkemize döviz girişini sağlayacak yabancı sermayeyi özendirerek birtakım düzenlemelerde yer almıştır. Döviz açığının giderilmesi, tasarruf arzının artırılarak ekonomik büyüme yolunun açılması için 24 Ocak kararları çerçevesinde yabancı sermayeyi özendirici yasal düzenlemeler yapılmıştır. . (Aydın, 2018)

İhracat teşviklerini 'Parasal Teşvikler' ve 'Parasal Olmayan Teşvikler' şeklinde temel olarak ayırabiliriz. Parasal teşvikler, yapılan ihracat karşılığında ve ihraç edilen mala göre değişebilen miktar oranlarda nakit ödeme yapılabilmesi olup, GATT Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası örgütler düzeyindeki ticaret müzakereleri ve AB ile Gümrük Birliği yükümlülükleri ve mevzuat uyumu doğrultusunda uygulamadan kaldırılmıştır. Bazı tarımsal ürünlerde ihracat iadesi uygulaması ise DTÖ tarım anlaşması kapsamında belirlenen limitler dahilinde, sınırlı düzeyde olsa da ihraç edilen ürünlerin miktar ve değerleri üzerinden hesaplanan tutarların bazı ürünlerde nakit olarak iade bazılarında ise kamu kurumlarına yapılan

vergi, SSSK primi, haberleşme enerji vb. ödemelerinden mahsup edilmesi sistemi doğrultusunda uygulanmaya devam edilmektedir. (Abdurrahman, 2001)

Halen ülkemizde yer alan parasal olmayan ihracat teşvikleri şu tedbirlerden oluşmaktadır.

- 1-İhracata Yönelik Devlet Yardımları
- 2-İhracatta KDV istisnası
- 3-Hariçte İşleme Rejimi
- 4-Vergi, Resim Harç istisnası
- 5-İhracat sayılan satış ve teslimlerde Gümrük Muafiyeti
- 6-Kurumsal Düzenlemeler
- 7-Dahilde İşleme Rejimi

Yukarıda İhracatı teşvik araçlarından belki de en eski geçmişe sahip olan madde ise eski adıyla ‘teşvik belgeli ihracat teşvikleri’ yeni adıyla ‘Dahilde İşleme Rejimidir’. Dahilde işleme rejimi halen yürürlükte olan ve en önemli en çok kullanılan ihracatı teşvik aracı olarak göz önüne çıkmaktadır. (Mali, 2004)

1.3. DIŞ TİCARET KAPSAMINDA DÂHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dâhilde işleme rejiminin hangi ekonomik gereksinimler neticesinde meydana geldiği, gelişim süreci, yürürlüğe ne şekilde girdiği ve ne zaman dâhilde işleme rejimi adını aldığı gibi konuların yanı sıra söz konusu rejimin ülke ekonomisi açısından sağlamış olduğu avantajlar ve ülke piyasasının bu avantajlardan faydalanabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlar ve yaptırımlar önem arz etmektedir. Bu kapsamda bahsi geçen konular bu başlık altında incelenecektir.

1.3.1. Dahilde İşleme Rejiminin Amacı Ve Sağladığı Avantajlar

1.3.1.1. Dâhilde İşleme Rejiminin Gelişimi ve Amacı

Türkiye'nin büyüme modeli olarak dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme sürecini hedeflediği 1980'li yıllarda ihracat teşviklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla, ihracat yapılması durumunda gerçekleştirilecek olan vergi geri ödemesi, navlun bedeli ödemesi, destekleme amaçlı fiyat istikrar fonu

ödemesi, enerji kapsamındaki destekler ve kaynak kullanımına yönelik destek fonu ödemeleri gibi direkt olarak yapılan maddi ödemeler gerçekleştirilmiştir (Şenol, 2007: 31) .

Dahilde işleme rejimi ilk olarak 1996 yılında kanunlarımıza girmiş bulunsa da söz konusu rejime benzeyen bir yürütüm 1984'teki 'İhracatı Teşvik Tebliği'nde bulunmaktadır. Söz konusu Tebliğ ihracı gerçekleştirilen eşyaların içerisinde yer alan hammaddelerin belirli oranlarda ihracat taahhüt bedeliyle, gümrük dışı ithal edilmesine izin verilmesi biçiminde açıklanmış ve 'Gümrük Muafiyetli İthalat' konusu altında verilmiştir. Bu çerçevede 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği'ne girilmesinin akabinde yeniden düzenlemelere tabi tutularak bugünkü adı olan dahilde işleme rejimi (DİR) adını almıştır (Cebeci ve Yılmaz, 2013: 206-207).

Dâhilde işleme rejimi, firmalar çerçevesinde değerlendirilecek olunursa, firmaların ihraç ürünlerinin işlenmesinde gereksinim duydukları ham madde ve ara mallarının getirilmelerine, belirlenmiş olan süre içerisinde üretilmesinin akabinde ihraç edilmesi koşuluyla, ithalat vergilerinden ve ticaret politikası tedbirlerinden muaf olmalarına olanak veren bir isteklendirme uygulamasıdır (DİR Kararı, 2005).

Örneğin nihai ürün olan elbisenin üretiminde kullanılacak olan boya, düğme, çıt çıt, fermuar ve iplik ürünlerinin ithalini, üretilecek olan elbisenin ihraç edilmesi şartıyla vergiden muaf olarak sadece belirli bir teminat karşılığında gerçekleştiren firmalara, elbisenin ihracıyla birlikte bu teminatın iadesi yapılmaktadır.

Dâhilde işleme rejiminin amacı 27 Ocak 2005 tarihli ve 25709 sayılı Resmi Gazetede belirtilmiştir. Buna göre;

- Dünya piyasalarından hammaddelerin ithali yoluyla ihracatı teşvik etmek,
- İhraç mallarında uluslararası pazarlarda rekabet gücüne sahip olmak,
- İhraç piyasalarının gelişimini sağlamak,
- Üretilen ihracat ürünlerinin çeşidini artırmak,
- Uluslararası piyasalarda hâlihazırda bulunan talebe ilişkin yeni işgücü ve iş olanaklar meydana getirmek,
- Söz konusu üretimin yurtiçindeki tüketiminin haricinde yurtdışı pazarlardaki talebe ilişkin gelişim göstermesinin yanında ölçek ekonomisi meydana getirmek,
- Tüketicilerin talep ettikleri nihai malların meydana getirilmesi için gereken bir takım girdilere duyarlı olmaları durumunda söz konusu

girdilerin bulunduğu ekonomilerden tedarik edilmesi mecburiyetine çözüm sunuyor olmak,

- Rekabeti güçlendirmesi sebebiyle yurtiçinde etkin olan firmaları yurtdışı pazar şartlarına entegre olmaya zorlamak

dahilde işleme rejiminin amaçları arasında sayılan maddelerdir (Altunyıldız ve Başer, 1999:20).

1.3.1.2. Dahilde İşleme Rejiminin Sağladığı Avantajlar ve Beklenen Fayda İçin Gereken Şartlar

Dahilde işleme rejimi Türkiye’de Avrupa Birliği ülkelerinden daha etkin bir kullanım alanına sahiptir. Çünkü dahilde işleme rejimi Türkiye ekonomisi için önemli ölçüde bir kaynak meydana getirmektedir. Türkiye ekonomisindeki konjonktürel yapı, faiz oranları ve enflasyon gibi etkenler üreticilerin gereksinimlerini olumsuz etkileyebilen mekanizmalar olduğundan, bilhassa üçüncü ekonomilerden ithali yapılan ve üçüncü ekonomilerle ihracatı halinde %35 düzeylerine ulaşan bir likit döngü meydana getiren dahilde işleme rejimi anlatılan sebeplerden, önemli bir uygulama haline gelmiştir (Binhan, 2000:47).

İthalatın vadeli olarak yapılması ya da belge yoluyla ithalat finansmanı için kredi alınması durumunda Kredi Kaynak Destekleme Fonu’na (KKDF) gerçekleştirilen %6’lık bir kesinti, Katma Değer Vergisi ve diğer vergilerin sözü edilen ithalat sırasında tahsilinden önce teminat yoluyla gerçekleştirilmesi ve ihracatın akabinde bu teminatların iade edilmesi ile nakit akış problemi giderilmektedir (Cebeci ve Yılmaz, 2013: 208).

Dahilde işleme rejiminin kazanımları genel olarak;

- Ticaret politikası tedbirleri dışında kalma,
- KDV, Gümrük vergisi, ÖTV, Anti-Damping ve diğer vergilerden muaf olma,
- Ödenmesi gereken vergilere yönelik teminatın indirimli olması,
- Kredi Kaynak Destekleme Fonu istisnası
- Yurtiçindeki alımlar için KDV tecil terkin tatbiki,
- Yurtiçinde satım ve teslim etmelere onay verilmesi,
- Girdi maliyetlerinin azaltılması yoluyla rekabet gücünün artırılması,
- Düşük maliyetli hammadde kaynaklarına ulaşımın kolaylaştırılması,

- Yurtiçinde gerekli ölçüde kalite içermeyen hammaddelere, yurtdışı piyasalarda kolaylıkla ulaşılabılme imkânı,
 - Rekabet meydana getirmesi sebebiyle yurtiçindeki üreticilerin üretime verdiği kıymeti artırarak daha kaliteli üretim yoluna gitmelerini ve yurtdışı piyasalara girmelerini sağlaması
- şeklinde belirtilebilir (Asar, 2017:25).

Dahilde işleme rejiminden beklenen faydanın sağlanabilmesi için söz konusu rejimin ülkedeki yerli firmalar için olumsuz bir etki meydana getirmemesi ve art niyetli uygulanmaması temel şartlarına bağlı olmaktadır. Bu çerçevede ihracat yapan üreticilerin yurtdışı piyasalarda rekabet gücü kazanmaları maksadıyla dahilde işleme rejimi altında uluslararası pazarlardan ithalat yoluyla girdi tedarik etmesi, aynı özellikteki eşyayı yurt içinde üreten firmaların iktisadi anlamda olumsuzluk yaşamalarına ortam hazırlamamalıdır.

İhracat yapan firmanın herhangi bir geçerli sebep olmadan ithalat yoluyla girdi sağlaması yerli girdilerin üretimini olumsuz etkileyerek azalmasına sebep olacaktır. Yerli girdinin üretimin azalmasının neticesinde firmalar üretimde uzmanlaşamadıkları için ortalama maliyeti düşüremeyecekler ve buna bağlı olarak ülke ekonomisinde bir haksız rekabet ortamı meydana gelerek yerli üreticilerin rekabet gücü kazanması zorlaşacaktır. Neticede yerli girdi üretimi yapan firmaların ihracat yapan firmalar tarafından tercih edileceği durumda meydana gelecek olan döviz tasarrufu kazancı bu şartlarda elde edilemeyecektir (Kemer, 2003:71).

Dahilde işleme rejiminden beklenen faydanın sağlanabilmesi için bir başka gerekli durum dahilde işleme rejiminin daha önceden sözü edilen serbest dolaşımda olmayan eşyalar için geçerli olan şartlı muafiyet sistemi kapsamında işlem görmüş ürünler için ihracat yoluyla ticaretinin gerçekleştirilmesi niyeti söz konusu olmalıdır. Nitekim serbest dolaşımda bulunan eşyalar için geçerli olan bir diğer sistemde yani geri ödeme sisteminde ürün esasen vergisi tediye edilmek yoluyla serbest dolaşıma girmiş olmaktadır. İzin esnasında yalnızca işlem görmüş eşyaların ihracı olasılığının varlığı değerlendirilmektedir. Bunun yanında hangi sistem olursa olsun işlem görmüş eşyanın üretiminde ithal eşyasının bulunup bulunmadığı tanımlanabilmeli ve bu durum gerçekleştirilecek denetlemelerle anlaşılabilmelidir (Nural ve Akçin, 1996: 27).

Son olarak dahilde işleme rejiminden beklenen yararın sağlanabilmesi için önem arz eden bir başka konu da rejimden faydalanan üretici firmaların yurtiçinde

bir işleme faaliyeti yaratmaları ve dolayısıyla istihdam ve katma değer meydana getirmeleri bakımından Türkiye ekonomisine yarar sağlamalarıdır.

1.3.3. Dahilde İşleme Rejimi Önlemlerine Uyulmaması Durumunda Uygulanan Yaptırımlar

Dahilde işleme rejimi çerçevesinde gerçekleştirilen anlaşmalara uyulmaması durumunda tatbik edilecek cezalar şu şekildedir;

- Şartlı muafiyet çerçevesinde ithali yapılan ve TGB dışına ya da serbest bölgelere ihraç edilmeyen eşyaların ithali sırasında alınmamış olan vergi,
- Eşyanın ithalatı için tasdik edilen ölçünün üzerine çıkılması durumunda fazla yapılan ithalat eşyasının ölçüsü için meydana gelen vergi,
- Tasdiki yapılan dahilde işleme rejimi izin belgesinin iptali ya da kendiliğinden kapanması durumunda ithalata dair alınmamış olan vergi,
- İthali gerçekleştirilen ürünün tamamı ihracı yapılan işlem görmüş ürünün üretiminde kullanılmış olsa bile döviz kullanımı oranının üstüne çıkılması durumunda bu fazla için hesaplanan ithalat vergisi,
- İhracı gerçekleşen ürünün üretiminde kullanılmadığı belirlenen ithal eşyasına dair hesaplanan vergi,
- Beyannamenin onayı esnasında verilen sürenin aşılmasını takiben 2 ay içinde dahilde işleme rejimince icap edilen işlemlerin son bulmaması, tekrar ihracının gerçekleştirilmesi ya da gümrük tarafından tasdik edilmiş bir işlem ya da kullanıma sunulması durumunda söz konusu eşya için Dahilde İşleme İzin Belgesi veya Dahilde İşleme İzni hak sahibi bireylerin işlem görmüş ürün ya da ithal eşyası haliyle stoklarında bulunmadığının saptanması durumunda gümrük kıymetinin iki katı, bulunduğu saptanması halinde ise gümrük vergilerinin iki katı parasal ceza,
- Bir önceki maddede geçen cezanın ödenme süreci içerisinde eşyaya gümrük tarafından tasdik edilmiş bir işlem uygulandığı durumlarda gümrük vergileri miktarında bir parasal ceza

tahsil edilmektedir (Asar, 2017: 48).

İKİNCİ BÖLÜM

DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA GAZİANTEP İLİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN ÖNEMİ

2.1. TÜRKİYEDE DIŞ TİCARET VE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ

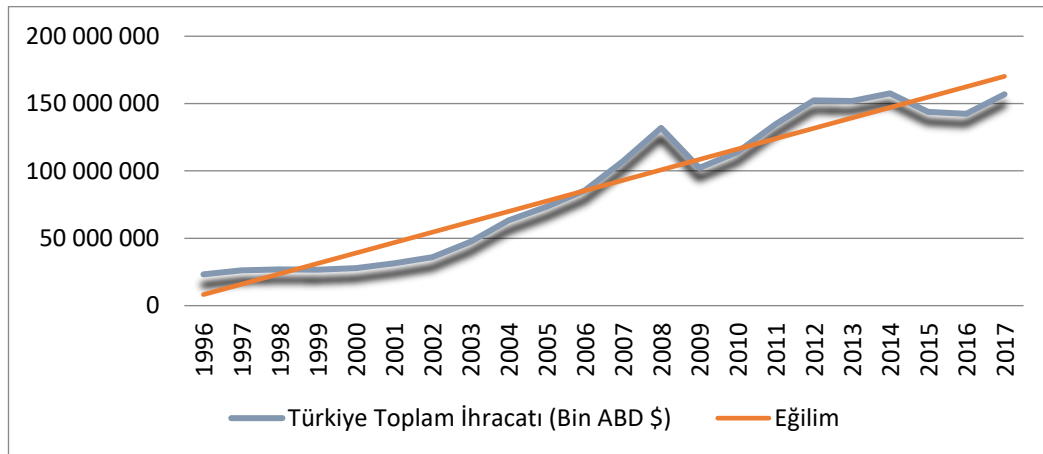
2.1.1. Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi

Türkiye dış ticarete ilişkin sanayileşme politikalarına 1950’li yıllarda girişmiş olsa da 1980’de alınan İstikrar Kararları çerçevesinde yeni bir ekonomi politikasıyla birlikte ihracata dayalı bir sürecin gelişimine girmiştir. 1990’lı yıllarda ise finansal sektöre ağırlık verilmiş olsa da sonrasında yeniden sanayileşme süreciyle beraber, kişi başı milli gelirin artırılması, Türkiye ekonomisinin dünyanın sayılı ekonomileri arasına girmesi, bilgi toplumu meydana getirilmesi gibi hedeflerle uzun vadeli kalkınma planları ortaya konulmuştur. Bu maksatların bileşkesinde ise uluslararası piyasalarda etkinliğini sağlayabilmiş bir sanayi gereksinimi yatmaktadır. Hedeflenen sanayileşme süreci gelişimini tamamlayamamış olsa da izlenilen dışa açık politikalar aracılığıyla küreselleşme yolunda adımlar atılmış ve bu süreçte Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri ekonomik açıdan gelişmeye başlamıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği’nin 1996’da sonuçlanan Gümrük Birliği ve IMF denetiminde yapılan Yapısal Uyum Programı’nın etkileri 2000’li yıllarda Türkiye’nin dış ticaretini şekillendirmiştir. Türkiye-AB arasında meydana gelen Gümrük Birliği, hem serbest ticaret hem de imalat endüstrisi için rekabet gücü meydana getirmesi sebebiyle verim ve üretim açısından olumlu sonuçlar meydana getirmiştir (Tonus, 2007: 196).

Türkiye AB ilişkileri dış ticaret kapsamında değerlendirildiğinde bu ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilen Gümrük Birliği’nin gerçekleştiği yıldan itibaren Türkiye’nin ihracatındaki gelişim Şekil 2.1’de açıkça görülmektedir.

Grafik 1 Türkiye'nin Gümrük Birliği Sonrası Toplam İhracatı

Kaynak: (TÜİK,2018)

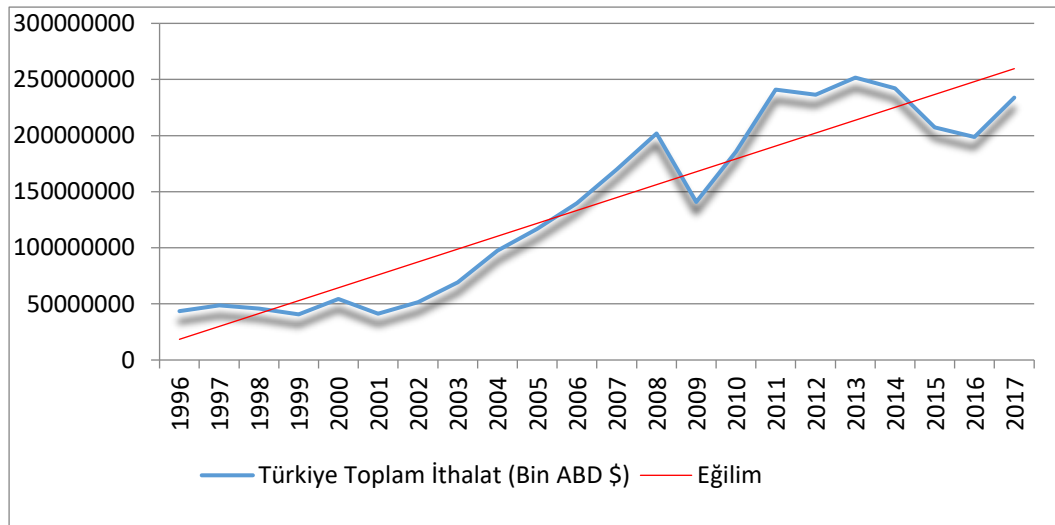
Grafik 1'de görüldüğü gibi Türkiye ile AB arasında gerçekleşen Gümrük Birliği'nin akabinde Türkiye'nin ihracatı günümüze kadar artan bir eğilim izlemiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden sonra gerçekleşen toplam ihracatındaki bu artış eğilimi şekildeki kırmızı eğilim çizgisi aracılığıyla gösterilmiştir.

2002-2008 döneminde devamlı bir artış izleyen ihracat değerlerinde 2008-2010 döneminde bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün temel nedeni olarak 2008 ve sonrasında yaşanan dünya krizi gösterilebilir. Uluslararası ekonomik piyasaların yeniden ivme kazanmasıyla birlikte 2012-2014 döneminde ihracatta yeniden artış yaşanmıştır. Genel çerçeveden bakıldığında 1996'dan 2014'e kadar olan süreçte Türkiye'nin AB ile yaptığı ihracat yaklaşık %444 gibi oldukça yüksek bir oranda artış göstererek 68 milyar doları aşmıştır (Doğan, 2015: 314).

Türkiye'nin toplam ihracatında, 1996-2017 dönemi ele alındığında 1996'da 23.224.465 bin ABD dolarından 2017'de 156.992.940 bin ABD dolarına çıkılarak yaklaşık olarak %576 oranında artış yaşanmıştır.

Türkiye'nin 2017 yılında gerçekleştirilen toplam ihracatının % 47'si Avrupa Birliği'yle yapılan ihracattan meydana gelmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen ihracat toplam ihracatımızın neredeyse yarısına varacak kadar önemli bir düzeydedir.

Grafik 2 Türkiye'nin Gümrük Birliği Sonrası Toplam İthalatı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 2 incelendiğinde Türkiye ile AB arasında gerçekleşen Gümrük Birliği'nin akabinde, Türkiye'nin toplam ithalatı günümüze kadar artan bir eğilim izlemiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden sonra gerçekleşen toplam ithalatındaki bu artış eğilimi şekildeki kırmızı eğilim çizgisi aracılığıyla gösterilmiştir.

Türkiye'nin toplam genel ithalatına bakıldığında, ithalat 1996'dan 2017'ye kadar geçen dönemde 43.626.642 bin ABD dolarından 233.799.651 bin ABD doları düzeyine çıkarak yaklaşık %436 oranında artmıştır. Türkiye'nin 2017 yılında gerçekleştirmiş olduğu ithalatın % 36,4'ünü Avrupa Birliği'nden yapılan ithalat oluşturmaktadır.

Üretim sisteminde yaratılan katma değer yapısı ihracatın ithalata olan bağımlılığını etkileyen etmenlerdendir. İmalat endüstrisinin ithalata bağımlılık oranını artırması, değer açısından üretimde kullanılmakta olan ithal malları, ara mallar ve yatırım mallarının ölçüsünün üretim oranından daha çok artması demektir. Bu vaziyet üretim kanalıyla meydana getirilen değerlerden, ithalatın daha çok pay almasına sebep olmaktadır. Üretim maksadıyla gerçekleştirilen ithalatın üretimin değerinden daha çok artması, ithalatın gerçekleştirildiği ekonomilere gelir transferi yaratmaktadır (Özlale ve Karakurt, 2012: 12).

Tablo 3 Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticareti

Yıl	Türkiye Toplam İhracat ve İthalat Değerleri (Bin ABD Doları)					
	İhracat	Değ.(%)	İthalat	Değ.(%)	İhr./İth.	Hacim
1996	23.224465	7,33	43.626642	22,17	53,23	66.851107
1997	26.261072	13,07	48.558721	11,30	54,08	74.819792
1998	26.973952	2,71	45.921392	-5,43	58,74	72.895344
1999	26.587225	-1,43	40.671272	-11,43	65,37	67.258497
2000	27.774906	4,46	54.502821	34,00	50,96	82.277727
2001	31.334216	12,81	41.399083	-24,04	75,69	72.733299
2002	36.059089	15,07	51.553797	24,52	69,94	87.612886
2003	47.252836	31,04	69.339692	34,49	68,15	116.592528
2004	63.167153	33,67	97.539766	40,66	64,76	160.706919
2005	73.476408	16,32	116.774151	19,71	62,92	190.250559
2006	85.534676	16,41	139.576174.	19,52	61,28	225.110850
2007	107.271750	25,41	170.062715	21,84	63,08	277.334464
2008	132.027196	23,07	201.963574	18,75	65,37	333.990770
2009	102.142613	-22,63	140.928421	-30,22	72,48	243.071034
2010	11.3883219	11,49	185.544332	31,65	61,38	299.427551
2011	134.906869	18,46	240.841676	29,80	56,01	375.748545
2012	152.461737	13,01	236.545141	-1,78	64,45	389.006877
2013	151.802637	-0,43	251.661250	6,39	60,32	403.463887
2014	157.610158	3,82	242.177117	-3,76	65,08	399.787275
2015	143.838871	-8,73	207.234359	-14,42	69,41	351.073230
2016	142.529584	-0,91	198.618235	-4,15	71,76	341.147819
2017	156.992940	10,14	233.799651	17,7	67,15	390.792592

Kaynak: TÜİK,2018

1996 ile 2005 yılları arasında ham petrol ile doğal gaz dışındaki ithalat, genel olarak 1999 ve 2001 yıllarında olduğu gibi iktisadi daralma yaşanan dönemlerde azalma eğilimine girerken, iktisadi genişleme yaşanan dönemlerde artış eğilimine evrilmiştir. 1996 ile 1999 yılları arasındaki dönemde ithalatın Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı % 23.2'lerde iken, söz konusu oran ekonomik daralmanın yanında TL'de yaşanan değer kaybı sebebiyle de 2000'den 2002'ye kadar olan dönemde %27.8 düzeyine çıkmıştır. 2003-2005 periyodunda büyüme hızında yaşanan artış ve TL'deki değer artışıyla beraber söz konusu oran % 31 dolaylarına ulaşmıştır. İthalat düzeyinde yaşanan artış ham petrol ve doğal gaz ithalinin yanında imalat endüstrisi mallarının ithali de ortalama % 11,5 dolaylarında yükselerek 35 milyar dolar dolaylarından 94 milyar dolar düzeyine çıkmıştır (Yükseler ve Türkan, 2006: 20)

Tablo 3 incelendiğinde Türkiye'nin toplam ihracatının 1996 yılında 23 milyar dolar düzeylerinden 2017'ye kadar geçen dönemde giderek artan bir eğilim yakalayıp yaklaşık 157 milyar dolar civarına ulaştığı görülmektedir. Şüphesiz bu artışta Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin etkisi büyüktür. Gümrük Birliği'nden sonraki süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği dış ticaret ilişkileri Tablo 4'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 4 GB Sonrasında Türkiye Toplam Dış Ticaretinin AB ile Yapılan Dış Ticaretle Karşılaştırılması

Yıllar	İhracat Verileri (Milyar \$)			İthalat Verileri (Milyar \$)		
	Toplam İhracat	AB İle İhracat	AB'nin Payı (%)	Toplam İthalat	AB İle İthalat	AB'nin Payı(%)
1996	23.224	12.590	54,21	43.626	24.349	55,81
1997	26.261	13.470	51,3	48.558	26.127	53,81
1998	26.973	14.837	55,01	45.921	25.296	55,09
1999	26.587	15.454	58,13	40.671	22.537	55,41
2000	27.774	15.688	56,48	54.502	28.552	52,39
2001	31.334	17.575	56,09	41.399	19.840	47,93
2002	36.059	20.457	56,73	51.553	25.698	49,85
2003	47.252	27.479	58,15	69.339	35.156	50,7

2004	63.167	36.698	58,1	97.539	48.130	49,34
2005	73.476	41.527	56,52	116.774	52.781	45,2
2006	85.534	48.136	56,28	139.576.	59.447	42,59
2007	107.271	60.746	56,63	170.062	68.472	40,26
2008	132.027	63.708	48,25	201.963	74.513	36,89
2009	102.142	47.226	46,24	140.928	56.616	40,17
2010	11.3883	52.933	46,48	185.544	72.390	39,02
2011	134.906	62.587	46,39	240.841	91.438	37,97
2012	152.461	59.394	38,96	236.545	87.657	37,06
2013	151.802	63.038	41,53	251.661	92.457	36,74
2014	157.610	68.514	43,47	242.177	88.783	36,66
2015	143.838	63.998	44,49	207.234	78.681	37,97
2016	142.529	68.343	47,95	198.618	77.501	39,02
2017	156.992	73.906	47,08	233.799	85.205	36,44

Kaynak: TÜİK,2018

1996'da Avrupa Birliği'nden gerçekleştirilen toplam ithalat değeri 24.349.181 bin ABD doları iken 2000'de 28.552.276 bin ABD dolarıdır. Buna rağmen 2002'de 25.698.220 bin ABD dolarına düşmüştür. 2002-2016 döneminde 2008 dünya krizinin meydana getirmiş olduğu şok etkisinin dışında Avrupa Birliği ile yapılan ithalatta sürekli bir artış izlenmiştir. 1996'dan 2017'ye kadar geçen zamanda Avrupa Birliği'ne gerçekleştirilen ithalat yaklaşık % 250 artarak 85.205.086 bin ABD doları düzeyine çıkmıştır.

Bunun yanında Gümrük Birliği'nden sonra, Türkiye'nin toplam ihracatında AB'nin payı 2004 yılına kadar artan bir seyir yaşanırken, 2004 sonrası nispeten azalan bir eğilime girilmiştir.

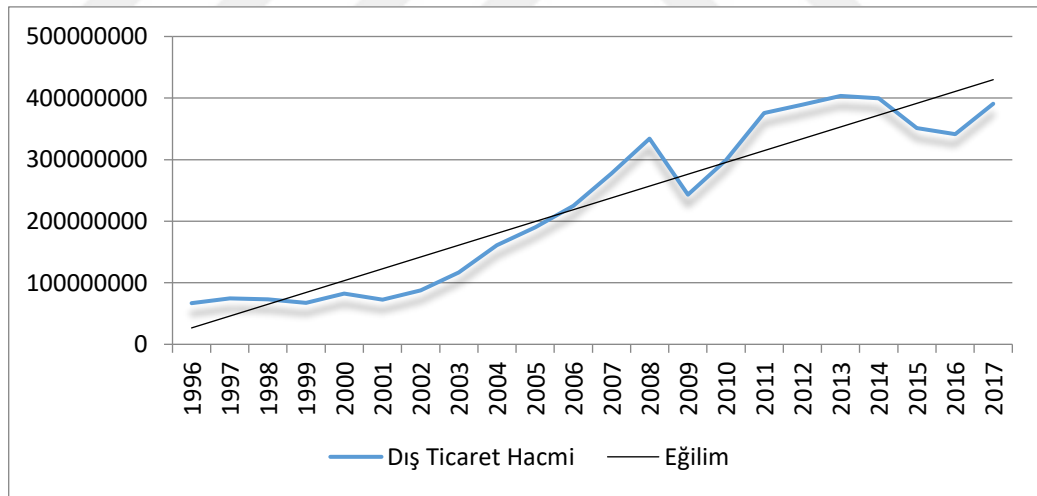
Toplam ihracat sürekli bir artış gösterirken AB'nin bu artıştaki payının nispeten küçülmesi ki hala önemli büyüklükte bir orandadır, Türkiye'nin AB haricindeki dış ticaretinin de büyüdüğünün göstergesi olabilmektedir. Nitekim

Türkiye'nin dış ticaret hacmi söz konusu tabloda belirtilen dönemde küçük sapmalar dışında artan bir eğilim izlemiştir.

Türkiye'de 1990-1993 döneminde anti enflasyonist politikalar izlenmiş, 1995 yılında Gümrük Birliği'ne girilmesinin akabinde de Türk Lirası değerli tutulmuştur. Aynı dönemde reel ücretlerdeki artışlar ile ilgili politikalar da gerçekleştirilmiştir. 1995 ile 1998 yılları arasında ücretlerde bir gevşeme meydana getirilmiş ve Türk Lirasının değer kaybına müsaade edilmiştir. 1990'lı yılların sonlarına doğru meydana gelen Rusya ve Brezilya Krizleri, bunun yanında gerçekleşen Marmara Depremi, 2001 ve 2002 krizleri ve ardından 2008 ve 2009 krizlerinin de tesiriyle ekonomik ve üretim açısından daralmalar meydana gelmiştir. 2009 sonrası dönemde ise Türkiye ekonomisinde toparlanma izlenmiştir (Kundak ve Aydoğuş 2017:259-260).

Tablo 3'deki veriler doğrultusunda meydana getirilen Grafik 3'de Türkiye'nin belirtilen dönemdeki dış ticaret hacminin eğilimi net bir şekilde görülmektedir.

Grafik 3 Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'nin Dış Ticaret hacmi

Kaynak: (TÜİK,2018)

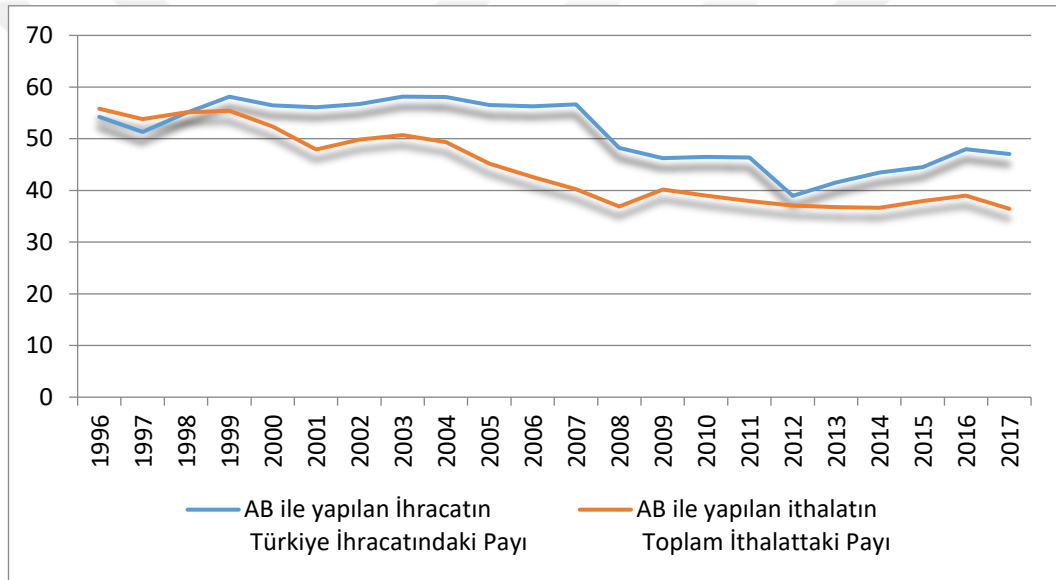
Grafik 3'de de açıkça görüldüğü gibi Türkiye'nin dış ticaret hacmi 1996'dan günümüze kadar giderek artan bir eğilim yakalamıştır. Türkiye ile AB arasında 1996'dan beri süregelen dış ticaret ilişkileri parasal değer olarak büyüye ve ülkenin dış ticaret hacminin önemli bir bölümünü oluştursa da, AB'nin, Türkiye'nin giderek

artan dış ticaretindeki payının nispeten küçülmesi, Türkiye'nin uluslararası pazarlardaki gücünün de nispeten arttığını göstermektedir.

1997-1998 döneminde Rusya, güney ve güneydoğu Asya ülkeleri genelinde meydana gelen durgunluk nedeniyle Türkiye'nin toplam ihracatında meydana gelen gerileme ve yavaşlamaya karşın AB ile yapılan ihracatın söz edilen dönem ve sonrasında artmış olması da Gümrük Birliği'nin olumlu etkilerini ortaya koymaktadır (Doğan, 2015: 312).

Avrupa Birliği'nin Türkiye ithalat ve ihracatındaki payının 1996-2017 dönemi gelişimi grafik 4'de gösterilmektedir.

Grafik 4 AB ile Yapılan İhracat ve İthalatın Toplam İhracat ve İthalattaki Payları

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 4 incelendiğinde Avrupa Birliği'nin, Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalatındaki payının giderek azalan bir eğilim içinde olduğu görülmektedir. Bu durum, olumlu pencereden bakıldığında Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden sonraki süreçte uluslararası pazarlar için nispeten daha etkin bir rol oynadığının ve dış ticarete önemli bir yol kat ettiğinin göstergesidir. Diğer taraftan büyüyen dış ticaret hacmine rağmen, gerek dünyada gerek ülkede yaşanan krizler, siyasi problemler, döviz kurundaki ani yükseliş ve düşüşler, petrolün fiyatında meydana gelen artışlar ve diğer ekonomik dengesizlikler nedeniyle dış ticarete tam anlamıyla süreklilik arz eden bir gelişim sürecine girilememiştir.

2.1.2. Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi ve Dış Ticaret İlişkisi

Türkiye açısından bakıldığında dış ticarete stratejik olarak piyasaların ihracata yönltilmesi, ihracattaki artış yoluyla ekonomik büyümede de önemli oranlarda performans artışı sağlanması neticesiyle, ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. İhracata yönelik teşvik önlemlerinin gerçekleştirilmesinin akabinde ihracat ve GSMH’nin artış hızında önemli oranlarda yükseliş gözlenmektedir. Bunun yanı sıra ihracata yönelme durumu yeni iş imkânları sağlamak yoluyla istihdamda iyileşmelere, kaynakların daha etkin dağılması yoluyla da gelir dağılımı üzerinde pozitif etkiler ortaya koymaktadır. Söz konusu ihracat teşvik önlemlerinin etkin olarak gerçekleşebilmesi için söz konusu önlemlerin neticesinde ihracat artırılmalı, piyasalarda optimum kaynak dağılımına ulaşılmalı ve sosyal anlamda karlılığın şartları gerçekleştirilmelidir (Balassa, 1978:43-44).

Türkiye’nin 1980’li yıllardan beri süregelen ihracata yönelik büyüme modelinin kabullenilmiş olmasıyla beraber söz konusu model çerçevesinde ihracatta artışın gerçekleştirilmesi ve bu artışta devamlılık sağlanması amaçlanmıştır.

İhracatta artışın gerçekleştirilmesi ve bu artışta devamlılığın sağlanması amacıyla ihraç mallarına dünya pazarlarında rekabet açısından güç edindiren siyasi yaklaşımların ortaya konulma gereksinimi meydana gelmiştir (Sayılğan ve Şenol, 2010: 43).

OECD aracılığıyla gerçekleştirilen bir araştırmaya göre gelişmekte olan bazı ülkelerde devletin ihracata yönelik ve ticarete kolaylık sağlayıcı politikalarla geleneksellikten uzak sanayilerin, güçlü büyüme hızlarına ulaşabileceklerini gözler önüne sermiştir (Andersson, 2005:15).

İhracat kapsamında söz konusu teşvikler arasında önemli bir yere sahip olan dahilde işleme rejimi; ihraç mallarına dünya pazarlarında rekabet açısından güç edindiren ve ihracatın temel koruyucuları sınıfında bulunan bir yürütümdür. Bu rejimin tatbik edilmeye başlandığı 1996’dan beri, rejimden faydalanan firma miktarı ve alınan Dahilde İşleme İzin Beyannamesi aracılığıyla gerçekleşen ihracat sayısı devamlı bir artış gerçekleştirmiştir. Söz konusu artışlar da hem firmalar hem de ülke ekonomisine katkısı açısından dahilde işleme rejimini Türkiye için önemli bir konuma taşımıştır.

Tablo 5 DİR Kapsamında Yapılan Dış Ticaretin Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri

Yıllar	Toplam İhracat	DİR İhracat	PAY(%)	Toplam İthalat	DİR İthalat	Pay(%)
2002	36.059.089	9.296.644	25,8	51.553.797	8.020.018	15,6
2003	47.252.836	24.115.499	51,0	69.339.692	11.557.294	16,7
2004	63.167.152	34.122.442	54,0	97.539.765	16.362.162	16,8
2005	73.476.408	37.779.525	51,4	116.774.150	17.271.619	14,8
2006	85.534.675	43.561.623	50,9	139.576.174	18.801.239	13,5
2007	107.271.749	52.168.316	48,6	170.062.714	24.299.536	14,3
2008	132.027.195	62.939.696	47,7	201.963.574	30.795.874	15,2
2009	102.142.612	46.581.839	45,6	140.928.421	21.534.527	15,3
2010	113.883.219	53.886.698	47,3	185.544.331	26.450.771	14,3
2011	134.906.868	64.426.627	47,8	240.841.676	31.299.282	13,0
2012	152.461.736	65.538.574	43,0	236.545.140	32.103.398	13,6
2013	151.802.637	68.359.298	45,0	251.661.250	32.445.601	12,9
2014	157.610.157	68.814.427	43,7	242.177.117	31.755.020	13,1
2015	143.838.871	59.060.843	41,1	207.234.358	26.396.366	12,7
2016	142.529.583	58.449.717	41,0	198.618.235	25.020.161	12,6
2017	156.994.248	65.477.193	41,7	233.797.909	28.814.946	12,3

Kaynak: TÜİK,2018

Dahilde işleme rejiminin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkisinin yıllar bazında gösterildiği tablo 5, söz konusu rejimin Türkiye ekonomisi için etkinliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde 2002-2017 döneminde gerçekleşmiş olan toplam ihracatın % 45,2'sinin dahilde işleme rejimi kapsamında yapıldığı görülmektedir. 2002'de yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payına bakıldığında % 25,8 olarak gerçekleşen değer 2017 yılına gelindiğinde %61,6 artarak %41,7 düzeyine

ulaşmıştır. Parasal değer olarak bakıldığında 2002’de 9.296.644 bin ABD doları şeklinde gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat düzeyi 2017 yılına gelindiğinde 2002’deki değerine göre %604 oranında bir artış göstererek 65.477.193 bin ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türkiye toplam ihracatının yaklaşık yarısına yakını dahilde işleme rejimi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu pencereden bakıldığında dahilde işleme rejiminin Türkiye dış ticaretindeki önemi açıkça görülmektedir. Avrupa Birliği üye ülkelerinde de uygulanan dahilde işleme rejimi şüphesiz dış ticaret için önemli bir alan teşkil etmektedir. Lakin bu ülkelerde, dahilde işleme izin belgesinin (DİİB) alınma şartları gittikçe zor bir hale getirilmekte, uygulamaya dahil edilecek eşyaların Avrupa Birliği ülkelerinde üretilmemeleri, üretimin nicelik ve nitelik bakımından yetersizliği, ürüne uygun bir müddet zarfında ürünün temin edilmesinin zor olması, ürün fiyatı göz önünde bulundurularak ekonomik olmadığı neticesine varılması gibi durumlar söz konusu olmaktadır.

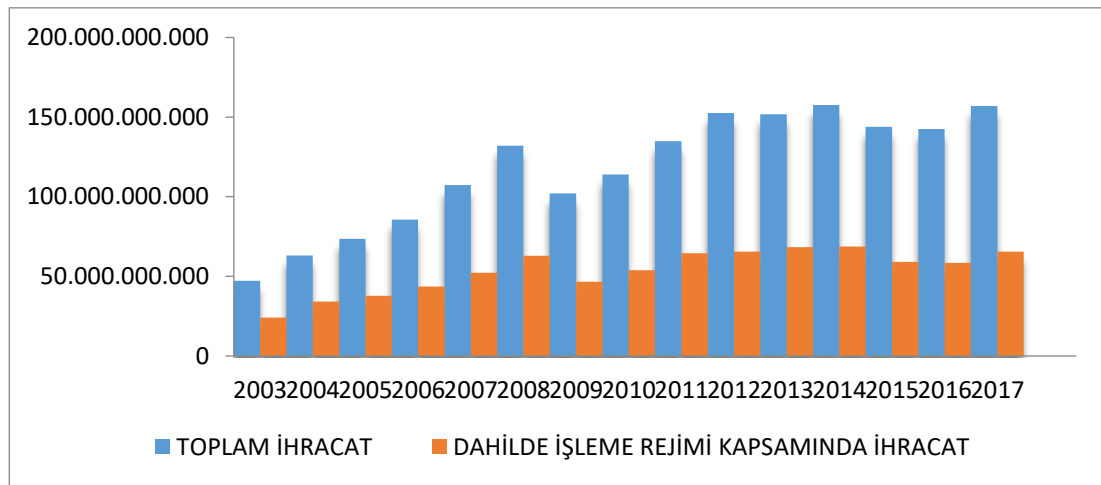
Türkiye açısından değerlendirmek gerekirse, dahilde işleme rejimi kararlarında sözü edilen yönde hükümler olmakla birlikte bu hükümlerin uygulamasının ne şekilde gerçekleşeceğine dair ölçütler detaylı olarak açıklanmamaktadır. Bu nedenle dahilde işleme rejimi çerçevesinde gerçekleştirilecek olan ithalatın yurt içi üreticilere dair etkileri açık ve net hükümlerle belirtilmemektedir (Cebeci ve Yılmaz, 2013:214).

Hükümlerde açıkça belirtilmeyen detaylara karşın Türkiye yurt içi üreticilerin korunması ve yurtiçi üretim üzerinde dahilde işleme rejimi kapsamında oluşabilecek sıkıntıların minimuma indirilmesi için göz önünde bulundurulması gereken mühim aşamalar kaydetmiştir.

Dahilde işleme rejimi çerçevesinde gerçekleşen ithalatın ticaret politikası tedbirleri kapsamına alınması, Türkiye’deki ihracatçıların diğer ülke pazarlarındaki ihracatçılara karşı olumsuz etkilenmelerine neden olacak ve dahilde işleme rejimi kapsamında belge verilirken yurtiçi üretimin göz önünde bulundurulmaması yurtiçi üretime zarar verecektir. Sonuçta belge ya da izin verilirken ülkelerin kendi içindeki menfaatlerini de dikkate alan dengeli politikaların izlemeleri gerekmektedir.

Türkiye’de dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın Türkiye’nin toplam ihracatı içindeki oranlarının daha net görünümü için Grafik 5 incelenmelidir.

Grafik 5 DİR Kapsamında Yapılan İhracatın Toplam İhracatla Karşılaştırılması

Kaynak: (TÜİK,2018)

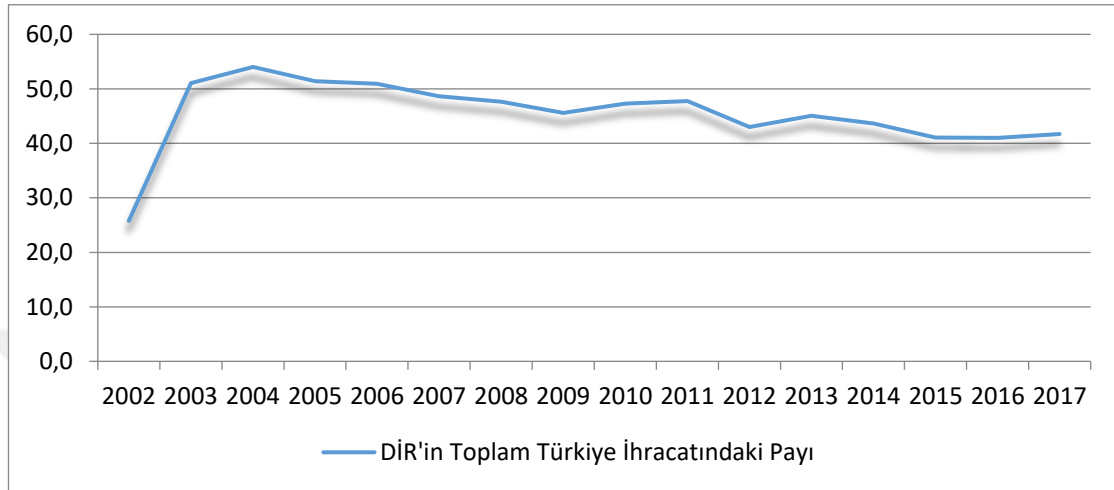
Grafik 5 incelendiğinde Türkiye'nin 2002-2017 yılları arasındaki dönemde giderek artan bir eğilim izleyen ihracatına paralel olarak dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatının da giderek büyüdüğü ve yaklaşık olarak toplam ihracatın yarısına yakınının dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir.

2002 yılında 9 milyar dolar civarında gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın 2003 yılında 24 milyar dolar düzeylerine çıkarak yaklaşık olarak % 159,4 gibi önemli bir oranda artış göstermesinin yani iki değer arasında bu kadar büyük bir fark olmasının sebebi, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından 2002'nin Temmuz ayından sonra güvenilir ve doğru bir şekilde takibinin yapılmaya başlanmasıdır.

Verilerden hareketle dahilde işleme rejiminin, Türkiye'nin ihracat oranlarındaki önemli payı göz önünde bulundurulduğunda, ihracatçı firmaların uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün artmasında da önemli bir etken olduğu sonucuna varılabilmektedir. Bunun yanı sıra ithalat kapsamındaki vergilerde ve fonlarda dahilde işleme rejiminin sağladığı muafiyet sayesinde imal edilen ürünlerin kalitesi yükselmiş, ham madde ve aramalı türlerinin artırılmasına bağlı olarak ihraç ürünleri de çeşitlenmiştir. Söz konusu avantajlar, dahilde işleme rejiminin Türkiye'deki ihracatçı firmaların uluslararası piyasalarda önemli yerlere sahip olma şansını yükseltmektedir. (Asar, 2017: 58)

2002'den bu yana toplam ihracatın yaklaşık %45.2 oranına sahip olan dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın toplam genel ihracattaki payının yıllara göre değişimi Şekil 9'da gösterilmektedir.

Grafik 6 Dahilde İşleme Rejiminin Toplam Türkiye İhracatındaki Payı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracat değerleri yıllara göre artış gösterirken Grafik 6 incelendiğinde söz konusu rejiminin toplam ihracatı 2002 yılından bu yana %50'ye yakın seviyelerde gerçekleşmeye devam etmiş olsa da nispeten azalma eğilimine girmiştir. Küçük oranlarda da olsa gerçekleşen bu azalma eğiliminin sebeplerine gelindiğinde, dahilde işleme rejiminin uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda daha sağlıklı bir takip, denetim ve uygulama yoluna gidilmesi ancak sonraki yıllarda bu oranlarda düşüş yaşanması, bunun yanında katma değeri yüksek üretime imkan verilecek yatırımların yeteri kadar desteklenmemesi gibi durumlar olumsuz açıdan etken oluşturabilmektedir. Nitekim dahilde işleme rejimi uygulamaları genel amaç açısından bir çok ülkede benzer özellikler barındırır da söz konusu rejimin olumlu etkilerinde uygulama, denetim ve değerlendirme son derece önemlidir ve ülkelere göre etkilerinin farklılık göstermesi bu süreçlerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği'nde dahilde işleme rejimi kapsamındaki dış ticaretin toplam dış ticaret içindeki payı yaklaşık olarak %7 civarlarındayken Çin'de bu oran yaklaşık %50 düzeyindedir (Dal, 2015:10).

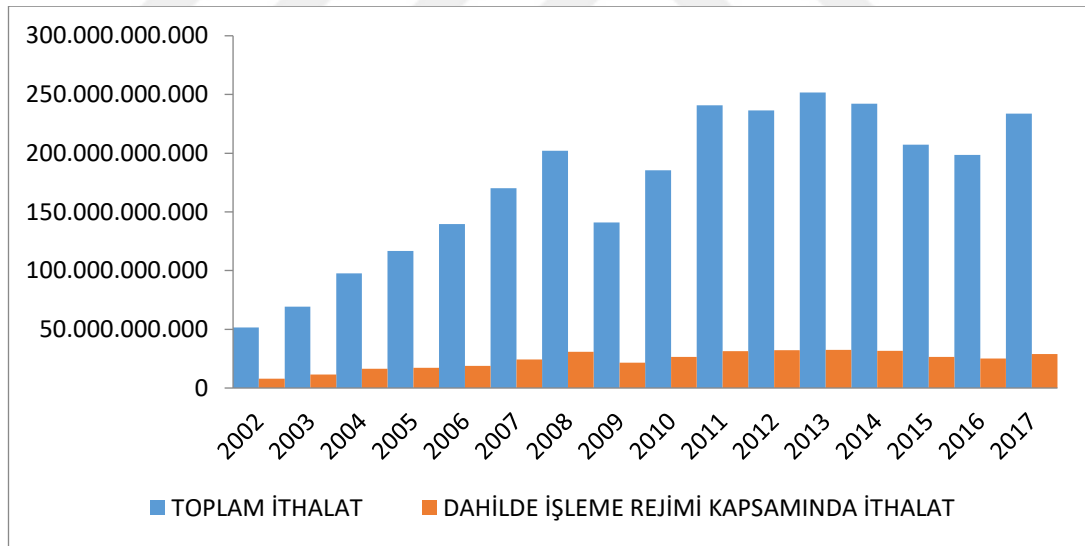
Türkiye'de dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleşen ihracatın, toplam ihracatın yarısına yakını kadar önemli bir orana sahip olmasının geçerli sebepleri vardır. Dahilde işleme rejimi kapsamında ihracat gerçekleştiren firmaların bu kararı

alırken, döviz kuru, dış alem gelirleri ve makine teçhizat stokları gibi faktörlerden ziyade vergi muafiyetlerini dikkate alarak söz konusu rejimin maliyet konusundaki avantajını faydalanmak istemektedirler.

Dahilde işleme izin belgesi başvuru evresinden sonraki kapatma evresine kadar geçen zaman dikkate alındığında dahilde işleme rejimi kapsamında ihracat gerçekleştirebilmenin firmalar açısından belirli bir düzeyde kurumsallık gerektirmektedir. Dahilde işleme rejiminin daha çok kurumsallık düzeyine erişebilen firmalarca gerçekleştirildiği dikkate alındığında bu firmaların ihracat taahhütleri açısından hem aramalı ithalatı aşamasında hem de ihracat aşamasında döviz kuru çerçevesindeki risklerden korunmak amacıyla finansal araçlara, diğer firmalarla karşılaştırıldığında daha fazla başvurması olasıdır.

Türkiye’de dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalata gelindiğinde, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracattan daha az bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Grafik 7 DİR Kapsamında Yapılan İthalatın Toplam İthalatla Karşılaştırılması

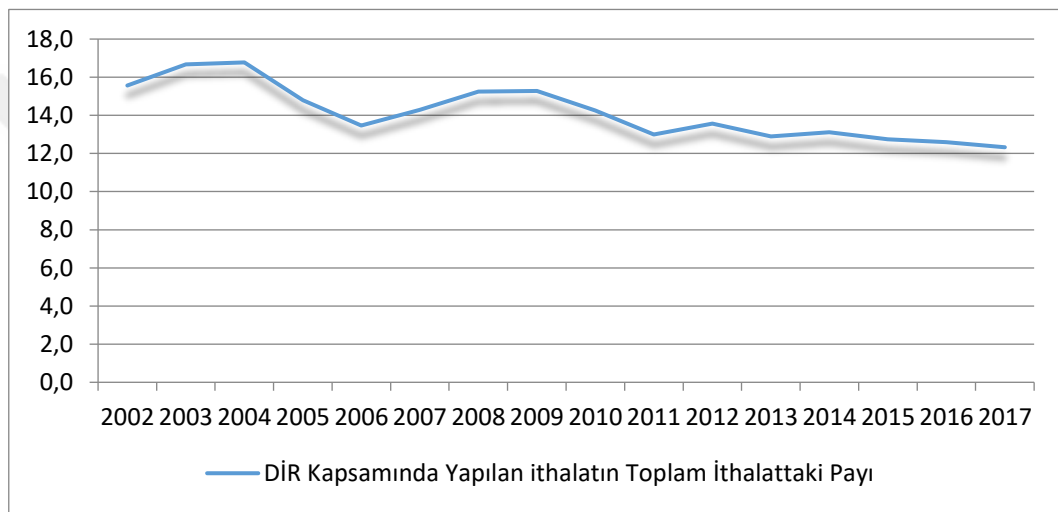

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 7 incelendiğinde Türkiye’nin 2002-2017 yılları arasındaki dönemde giderek artan bir eğilim izleyen toplam ithalatına karşın dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalat, nispeten artan bir eğilim gösterse de dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracata kıyasla stabile yakın bir düzeyde kalmıştır. Dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatı kendi içinde

değerlendirdiğimizde 2002 yılında 8 milyar dolardan 2017 yılında yaklaşık 29 milyar dolara çıkarak 2002-2017 döneminde % 259 oranında artmıştır. Ancak denetimlerin 2002'nin temmuz ayından sonra sağlıklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda 2003-2017 döneminden hesaplandığında % 149 oranında artış göstererek 11,5 milyar dolardan yaklaşık 29 milyar dolara çıktığı görülmektedir. Dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı Grafik 8'de açıkça görülmektedir.

Grafik 8 DİR Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı

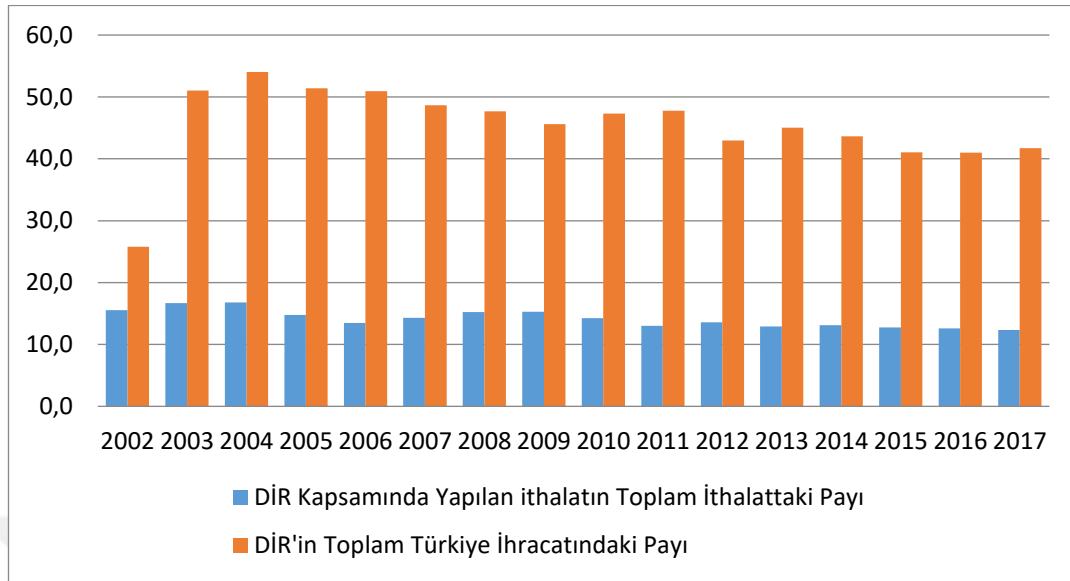

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 8 incelendiğinde 2002-2017 döneminde dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın toplam genel ithalat içindeki payı ortalama 14,2'dir. Ekonomi Bakanlığından sağlanan bilgilere göre söz konusu ithalatın yarısına yakını Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen ithalattan meydana gelmektedir. Buna göre dahilde işleme rejiminin ihracatta etkili olduğu kadar ithalatta da etkili olduğunu savunmak doğru olmayacaktır. Ayrıca dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalat parasal değer olarak artış gösterse de toplam ithalat içindeki payı 2002 yılında 15,6 ve 2003 yılında 16,7 iken 2017 yılına gelindiğinde 12,3 düzeyine gerilemiştir.

Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalatın, toplam ithalattaki payının söz konusu rejim kapsamında gerçekleştirilen ihracatın, toplam ihracat içindeki payı ile karşılaştırılması Şekil 12 yardımıyla gösterilmektedir.

Grafik 9 DİR Kapsamındaki İthalat Payının DİR Kapsamındaki İhracat Payı İle Karşılaştırılması

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 9 incelendiğinde, dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içindeki payı ortalama 14,2 düzeylerinde gerçekleşirken dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın toplam ihracattaki payı yaklaşık olarak %50 düzeyindedir. 2002 yılında DİR kapsamındaki ihracat payının %25,8 ve DİR kapsamındaki ithalat payının %15,6 olduğu görülmektedir. Aralarında çok büyük farklar bulunmayan bu iki değer arasında dahilde işleme rejiminin sağlıklı olarak uygulanmaya başlanmasıyla birlikte uzaklaşma başlamıştır. Nitekim 2003 yılında dahilde işleme rejiminin etkisiyle ihracatın payı % 51'e çıkarken ithalat %16,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2017 yılına gelindiğinde DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracatın payı %41,7 iken DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalatın payı %12,3 düzeyinde kalmıştır.

Dahilde işleme rejiminde geri ödeme sistemi pek yeğlenmemekle birlikte şartlı muafiyet sistemi daha çok kullanılmaktadır. Bu bağlamda 2003 yılında dahilde işleme rejimi çerçevesinde gerçekleştirilen ortalama 11,5 milyar dolarlık ithalatın sadece 0,5 milyar dolarlık bölümü geri ödeme sistemi kapsamında yapılmış olup ithalatın önemli bir bölümü şartlı muafiyet veya 'askıya alma' şeklinde nitelendirilen sistemle meydana gelmiştir.

Tablo 6 Toplamda ve DİR Kapsamında Gerçekleşen ve Tahmin Edilen İhracat Değerleri

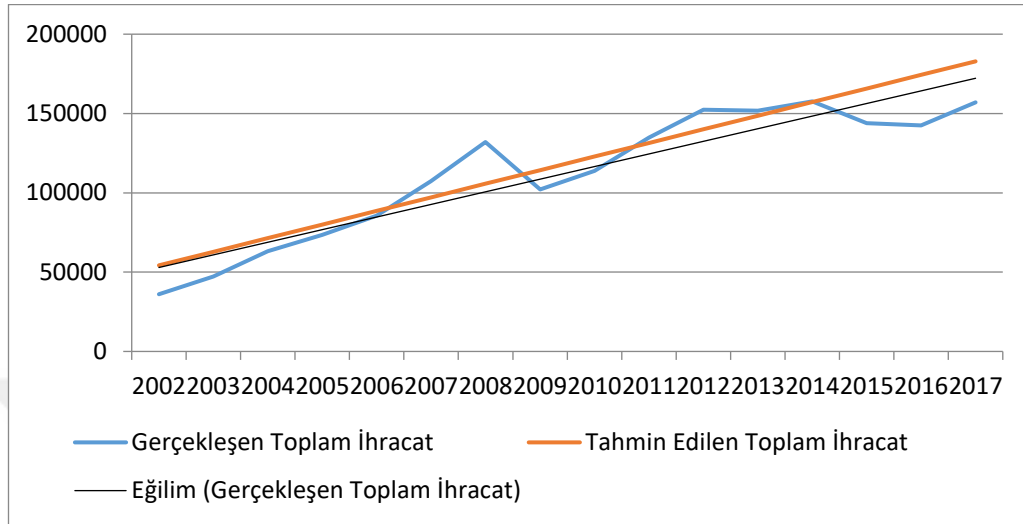
Yıllar	Toplam İhracat		DİR İhracat	
	Gerçekleşen Değerler	Tahmin Edilen Değerler	Gerçekleşen Değerler	Tahmin Edilen Değerler
2002	36.059	54.270	9.296	25.933
2003	47.252	62.842	24.115	29.577
2004	63.167	71.415	34.122	33.220
2005	73.476	79.987	37.779	36.864
2006	85.534	88.559	43.561	40.508
2007	107.271	97.131	52.168	44.151
2008	132.027	105.704	62.939	47.795
2009	102.142	114.276	46.581	51.438
2010	113.883	122.848	53.886	55.082
2011	134.906	131.421	64.426	58.726
2012	152.461	139.993	65.538	62.369
2013	151.802	148.565	68.359	66.013
2014	157.610	157.138	68.814	69.656
2015	143.838	165.710	59.060	73.300
2016	142.529	174.282	58.449	76.944
2017	156.994	182.854	65.477	80.587

Kaynak: TÜİK,2018 (Parlakay ve Duru, 2017: 68)

Tablo 6 incelendiğinde 2002-2017 döneminde toplam ihracatın, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracatın gerçekleşen ve tahmin edilen değerleri görülmektedir. Tabloda Parlakay ve Duru'nun 2017 senesinde yapmış oldukları çalışmada eğilim analiziyle bulunan tahmin değerlerinden yararlanılmıştır. Bu

bağlamda Tablo 6'daki veriler aracılığıyla oluşturulan Grafik 10 incelendiğinde gerçekleşen ve tahmin edilen değerler arasındaki ilişki daha net anlaşılacaktır.

Grafik 10 2002-2017 Dönemi Gerçekleşen ve Tahmin Edilen Toplam İhracat

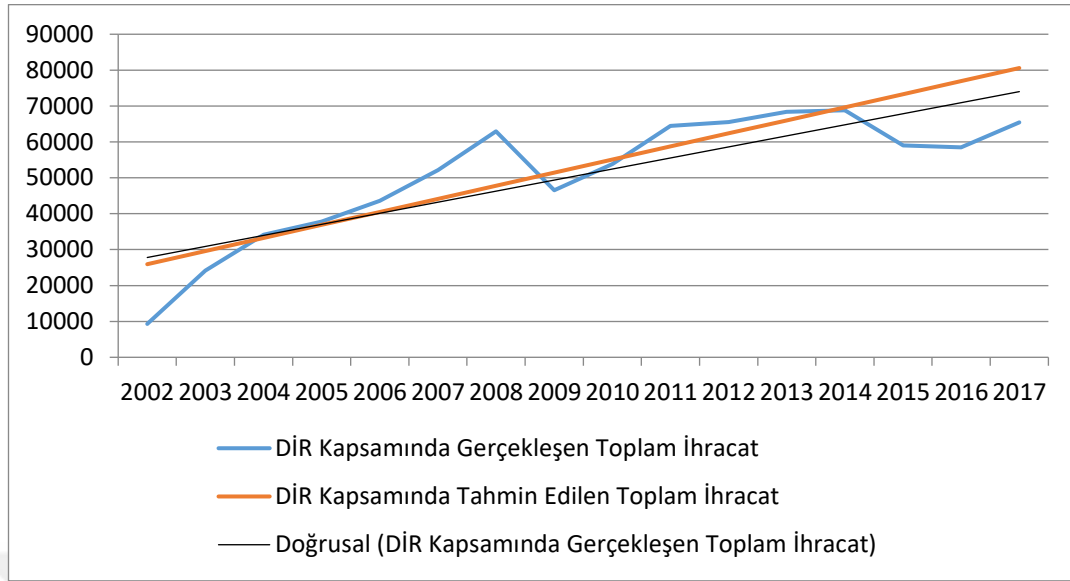

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 10 incelendiğinde 2002-2017 dönemi boyunca toplam ihracatta gerçekleşen ve tahmin edilen değerler arasında büyük farklar olmadığı gözlenmektedir. Gerçekleşen toplam ihracat değerlerinin eğilim çizgisi, tahmin edilen toplam ihracat değerlerinin gösterildiği kırmızı çizgiye paraleldir ve neredeyse teğet gitmektedir. Bu bağlamda belirlenen dönemde ihracatın tahmin edilen değerlerle uyumlu gittiği ancak dönemin sonlarında tahmin edilen değerlerle gerçekleşen değerler arasındaki farkın nispeten arttığı görülmektedir. Bunun yanında gerçekleşen ve tahmin edilen değerlerin eğilimi incelendiğinde ihracatın gelecek yıllarda da artış göstereceği görülmektedir.

Toplam ihracatla dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın tahmin edilen ve gerçekleşen değerleri arasında benzerliklerin olup olmadığı Grafik 11'de görülmektedir.

Grafik 11 DİR Kapsamında Gerçekleşen ve Tahmin Edilen Toplam İhracat

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 11 incelendiğinde, Şekil 2.10'dakine benzer şekilde dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleşen ihracatın eğilim çizgisi ile dahilde işleme rejimi kapsamında tahmin edilen değerlerin neredeyse teğet ilerlediği ve son yıllarda nispeten aralarındaki farkta artış eğilimine girildiği görülmektedir. Bunun yanında dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleşen ihracatın ve tahmin edilen değerlerin önümüzdeki yıllarda da artış eğilimine gireceği öngörülmektedir.

2.3. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE GAZİANTEP İLİNİN YERİ

2.3.1. Küresel Ekonomik Sistem Açısından Şehirlerin Önemi

Şehirler, küreselleşmenin zamansal ve mekânsal anlamdaki değişimlerinin gerçekleştiği en temel alanlardır. Bazı görüşlere göre, 'ulus devlet' deyiminin değerini tam anlamıyla kaybetmesine sebep olmuştur. Eski tarihlerde gelişimin devam ettirilmesinde aktif olarak etkinlik sağlayan devletin, günümüz dünyasında bir takım iktisadi kararlarda eskiden olan karar verici rolünü kaybetmiş olduğu ve ulus devletleri de içine alan dünya iktisadi sisteminde hâlihazırdaki düzenlemelerin yetersiz olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Bu yüzden meşruluğu sorgulanan ulus devlet yerini iktisadi yönden yerel birimlere, şehirlere ve bölgelere bırakmaya başlamıştır (Eraydın,2001:369). Küreselleşme aşamasının hızlandığı günümüz dünyasında, şehirler ya da bölgeler artık kalkınmanın temel dinamiği olarak görülmektedir. Bu aşamada şehirler, küresel sermaye çekmek amacıyla bir taraftan

alt yapı yatırımları yaparken diğer taraftan şehre has yerel nitelikleri ve kıymetleriyle tanınmaya çabalayarak olumlu anlamdaki başlıklarına da dikkat çekmektedir. Bu durum küreselleşme sürecinin diğer bir tarafı sayılan yerel dünyaların tanınması ve kabul edilmesini içinde barındıran yerelleşme anlayışına vurgu yapmaktadır.

‘Ulus Devlet’ kavramının değerini yitirerek yerini şehirlerin ve bölgelerin almaya başladığını savunan görüşün tüm zamanlarda ve mekânlarda muteber olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Nitekim değişim hızının oldukça yüksek olduğu günümüzde küreselleşme kavramı da tüm zamanlar ya da tüm mekânlar için kabul edilebilir bir kavram değildir. Küreselleşme sürecine dahil olabilmek için bir takım bölgelerin ya da şehirlerin diğer bölgeler ve şehirlerden nispeten ayrılarak öne çıktığı, bazılarının ise tarihte sahip olduğu çekiciliğini kaybederek geri kaldığı görülmektedir. Şehirlerin devletten daha fazla öne çıktığı bu küreselleşme sürecinde kimi şehirlerin konumları itibariyle değişimlere uğradıkları ve bu sebepten değer kaybı yaşayarak geriledikleri, söz konusu küreselleşmeye uyum gösteremeyen şehirlerin global ilişkiler topluluklarında yer bulamadıkları ve neticede meydana gelen refah yükselişinden faydalanamadıkları izlenmektedir. Küreselleşme ağından ve meydana gelen refah düzeyinden faydalanabilmek amacıyla şehirlerin bir yarış sürecine girdikleri görülmektedir. Bir başka deyişle günümüz dünyasında ‘yarışan şehirler’ deyimini öne çıkmıştır. Aslı itibariyle yarış durumunda olan şehirler veya bölgeler değil, şehir ya da bölgelerde konumlanmış bireyler ve firmalardır. Bu yüzden şehir ve bölgeleri meydana getiren faktörlerin müşterek bir görevdeşlik ve de strateji meydana getirebilecek platformu elde edebilecek sistemlere gereksinimleri vardır. (Tekeoğlu ve Ildıran, 2012: 6)

Bunun yanında bahsi geçen platformu meydana getiren her şehrin söz konusu yarışta başarı elde edeceğine dair bir garanti de söz konusu değildir. Bu şehirlerden hangilerinin bu başarıyı yakalayacağı, bu şehirlerde yaşam süren mülki idarenin, sermayedarların, yöneticilerin, bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının ve merkezi idarenin ortaya koyacakları işbirliğine bağlıdır. (Karakurt, 2003: 61- 62)

Yeryüzünün en geniş sahalarında etki gösteren şehirlere ‘dünya kenti’ denmektedir. İlk kez Friedman’ın kullanmış olduğu bu kavramın dünya iktisadi sistemine konuşlanma şeklinin ve bu aşamadaki mekânsal işlevlerin, o şehirde meydana gelen yapısal değişimlere de etki ettiği ve bu değişimlerin yeryüzündeki diğer şehirler arasında var olan hiyerarşik yapıları şekillendirdiği görülmektedir.

Rastgele bir şehrin bu hiyerarşik yapıda yer edinebilmesi ve dünya kenti sıfatına sahip olabilmesi için temel kıstaslar aşağıdaki gibidir:

- Sermaye ve üretim açısından kontrol merkezi rolünü üstlenmeleri,
- Üretime dair buluşların ve teknolojilerin meydana getirildiği merkezler olmaları,
- Bilgi akış sistemi içinde uzmanlığı yakalamış organizasyon yapısına sahip merkezler olmaları,
- İmalat sanayinin büyük bir bölümünün desantralize edildiği, bunun yerine dünya standartlarında çalışan firmaların, dünya iktisadi sistemini etkileyen borsaların, emlak, pazarlama, sigorta ve haberleşme şirketlerinin geçtiği merkezler olmaları,
- Genel kapitalist hiyerarşi ilişkilerinin ve bu çerçevedeki iktisadi, kültürel ve politik ilişkilerin denetlendiği merkezler olmaları,
- Finansal kuruluşların yurtdışı organizasyonel yapılarının, üretimle ilgili önemli faaliyetlerinin ve çok uluslu kuruluşların yönetim birimlerinin fazlaştığı merkezler olmaları,
- Ulaşım teknolojileri bakımından üstünlük sahibi olan merkezler olmalarıdır.

2.3.2 Türkiye Sanayisinde Gaziantep'in Yeri

1970'lerin sonlarına doğru yaşanan gelişmeler, küresel yapının gelişmesiyle birlikte ulusal iktisadi sistemlerde önemli farklılıklar meydana getirirken, mekânsal yapılarda da mühim değişimlere neden olmuştur. Bu çerçevede 1980'lerde gerçekleşen ulusal genel çaptaki politika değişikliklerinin, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de sanayinin coğrafi dağılımında ve mekânsal yapılarda önemli değişikliklere neden olduğu görülmektedir.

1970'lerde bir yandan gelişmiş sanayi devletlerindeki gelenekselleşmiş sanayi bölgeleri şeklinde adlandırılan yerlerde gerileme ve durgunluk süreci meydana gelirken, diğer yandan aynı devletlerin göreceli olarak az gelişmiş sayılabilecek bölgelerinde iktisadi hareketlenmeler meydana gelmiştir. Büyük oranda öz kaynak, esnek üretim teknolojisi, yerel girişimcilik nitelikleri, güven, yardımlaşma ve teşkilatlanma kapasiteleri gibi etkenlere bağlı olarak meydana getirilen bu politikalar 'yeni sanayi odakları' şeklinde nitelendirilmektedir.

Sanayi Odağı kavramının açıklanmasında kullanılan kıstaslar şu şekildedir.

- Bir sanayi merkezinin ard bölge olmaması, bu şekilde çevreselleşmeye başlayan girişimci ve sermayenin yerine kendine ait girişimcileri ve öz kaynakları kullanmaları,
- GSYİH, sanayi ve nüfus endeksleri bakımından başarıyı yakalayabilmiş bir büyüme oranına sahip olmaları,
- Sektör bazında uzmanlaşmış olmaları,
- Öncü firma organizasyonu niteliğindeki KOBİ'lerin olması (Küçüker, 2001:40-44).

Türkiye'de gelenekselleşmiş sanayi alanları ve metropol özellik elde etmiş olan mekanlar ve bunların ard bölgeleri olan mekanlardan ayrımlı olarak, 1980'li yılların akabinde başta Gaziantep olmak üzere, Konya, Denizli, Kahramanmaraş, Kayseri gibi farklı büyüklüklerdeki şehirlerde meydana gelen sanayileşme türü, önemli oranda yereldeki içsel dinamikler neticesinde ve sektör bazındaki uzmanlaşma kapsamında gelişim gösteren ve yeni endüstri odakları şeklinde adlandırılan şehirler olarak öne çıkmaktadır.

1980'li yılların akabinde Türkiye'de meydana gelen sanayileşme sürecinde, yeni sanayi odakları çerçevesine giren şehirlerin, hem iktisadi yapılarını hem de tecrübelerinin açıklanmasını tek bir modele bağlamak mümkün değildir. Gaziantep ve Denizli kendilerine özgü modeller olarak meydana gelirken diğer şehirler bu iki uç modellerin arasında bulunmaktadır. Denizli önceleri çevresindeki şehirlere nazaran daha az gelişmiş bir seviyede iken, sektör ürün kapsamında uzmanlaşma yakalayarak dış piyasalara dair bir büyüme modeli sergilemiştir. Gaziantep'e bakıldığında ise tarihi olarak bölge içindeki işlevi ve konumu bakımından, çevre şehirlere kıyasla daha gelişmiş bir geleneksel bölgesel merkezken, çok sektörlü ve dışa açık bir şehirselleşme modeli olarak öne çıkmaktadır (Tekeoğlu ve Ildırar, 2012: 8).

Çevresindeki az gelişmiş şehirlere kıyasla Gaziantep'in daha gelişmiş bir şehir durumuna gelmesinin izlemsel üstünlükleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- GAP bölgesindeki en büyük ticaret ve sanayi merkezi olması,
- Dört tane Organize Sanayi Bölgesinin bünyesinde olması,
- Alt yapı ve sanayi bakımından gelişmiş olmasının yanında kalifiye eleman sayısının fazla olması,

- Bünyesinde Serbest Bölge bulundurması
- Coğrafi bakımdan Ortadoğu pazarına yakın olması
- Hem havaalanının olması hem de İskenderun, Adana ve Mersin bölgelerine otoyol bağlantılarının olması,
- Yerleşmiş köklü bir ticari kültürü ve alt yapısının olması
- Yabancı yatırımcıların ve İhracat-ithalat gerçekleştiren firmaların gereksinim duyduğu, lojistik, gümrükleme, depolama, bankacılık, müteahhitlik, ulaşım, konaklama, iletişim vb. hizmet alanlarında hatırı sayılır bir altyapıyı bünyesinde bulundurup, söz konusu sektörlerde aktif olan yerel, uluslararası ve ulusal birçok firmaya sahip olması,
- Suriye sınırındaki Ortadoğu pazarı kapsamında bir Sınır Ticaret Merkezi'nin kurulmasının planlanması,
- İskenderun ve Mersin limanlarından gönderilen malların Irak'a gönderiminde mühim bir lojistik merkezi niteliğinde olması,
- Bu avantajların yanında tarihsel açıdan en eski medeniyetlere yurt olmasının getirmiş olduğu turizm potansiyeline sahip olması (Gaziantep Ticaret Odası, Medyaantep, 2009).

Gaziantep bahsi geçen tüm bu avantajların neticesinde hem içinde bulunduğu bölge itibariyle hem de ülke seviyesinde önem arz eden bir konumdadır. Elinde bulundurduğu bu avantajları günümüze kadar oldukça verimli bir şekilde kullanmış olan Gaziantep şehirlerarası rekabet potansiyeli bakımından da önemli bir noktada bulunmaktadır.

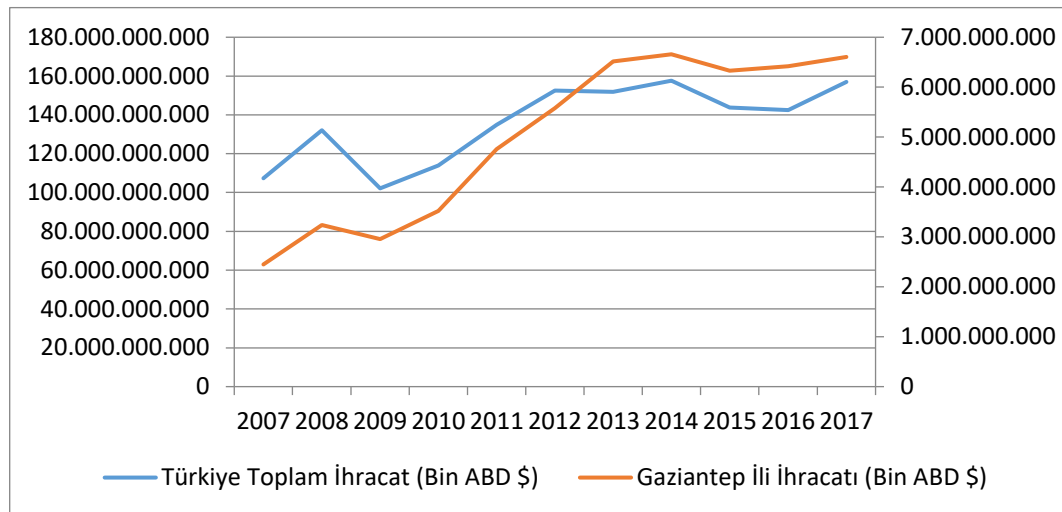
2.3.3. Gaziantep İli Dış Ticaretinin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yeri

2.3.3.1. İhracat Faaliyetleri Çerçevesinde Gaziantep'in Değerlendirilmesi

2.3.3.1.1. Gaziantep İli İhracatının Türkiye İhracatındaki Yeri

Türkiye'nin toplam ihracatı ile Gaziantep'in toplam ihracatının gösterildiği grafik 12 incelendiğinde birincil ekseninde Türkiye'nin toplam genel ihracatı, ikincil ekseninde ise Gaziantep ilinin toplam genel ihracatı verilmiştir.

Grafik 12 Türkiye ve Gaziantep Toplam İhracatının Karşılaştırılması (TÜİK,2018)

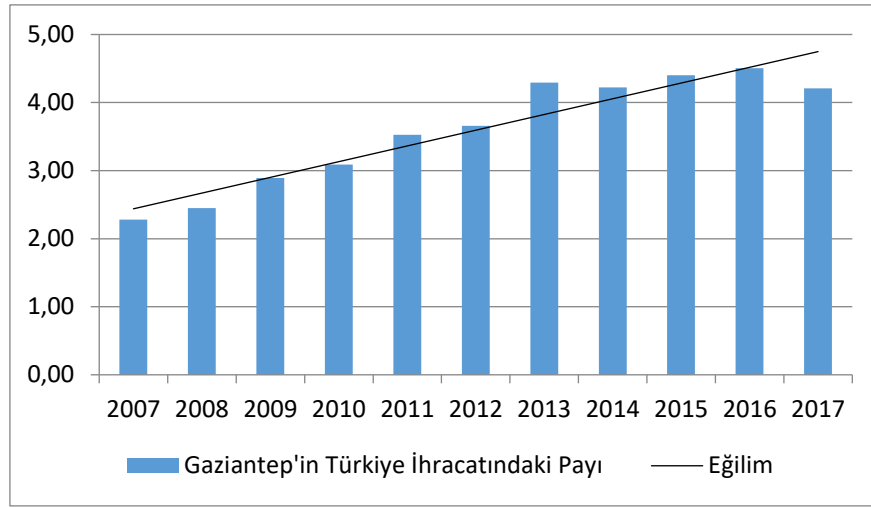
Kaynak: (TÜİK,2018)

Eğilim bakımından benzer karakterler izleyen Türkiye ve Gaziantep ili ihracatına bakıldığında 2007 yılında 107.271 milyar dolar olan Türkiye toplam ihracatının 2.447 milyar doları, 2009 yılında 102.883 milyar dolar olan toplam ihracatın yaklaşık 3 milyar doları, 2011 yılında 134.906 milyar dolar olan toplam ihracatın 4.759 milyar doları, 2014 yılında 157.610 milyar dolar olan toplam ihracatın 6.658 milyar doları ve 2017 yılında 156.994 milyar dolar olan toplam ihracatın 6.607 milyar doları Gaziantep iline aittir.

2007-2017 döneminde Türkiye'nin toplam ihracatı 107.271 milyar dolardan 156.994 milyar dolara çıkmış ve 49.722 milyar dolar artarak, söz konusu dönemde % 46,3 oranında bir artış göstermiştir. Gaziantep ili için ise 2007 yılında 2.447 olarak gerçekleşen ihracat değeri 2017 yılında 4.159 milyar dolar artmış ve Gaziantep'in ihracatı 2007 yılından bu yana % 170 oranında bir artış göstermiştir.

Gaziantep ili ihracatının Türkiye ihracatındaki payının daha net bir şekilde gösterildiği grafik 13 incelendiğinde söz konusu oranlar daha net anlaşılacaktır.

Grafik 13 Gaziantep İlinin Türkiye İhracatındaki Payı

Kaynak: (TÜİK,2018)

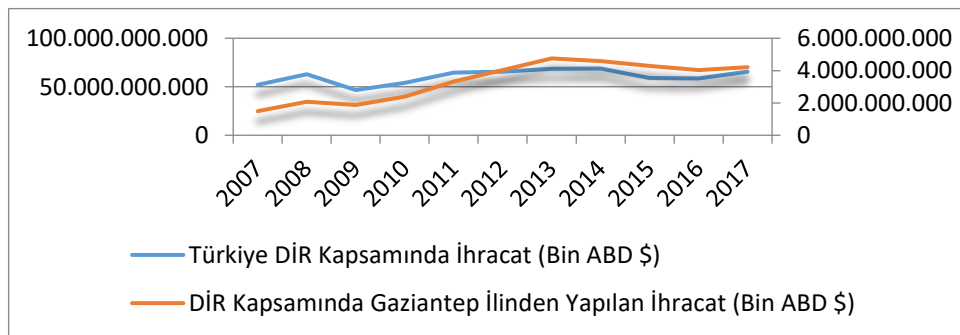
Grafik 13 incelendiğinde Gaziantep'in toplam ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı 2007 yılında %2,28, 2009 yılında % 2,89, 2012 yılında %3,66, 2014 yılında %4,22 2017 yılında %4,21 şeklinde gerçekleşmiştir. 2017 yılında yaşanan %0,29'luk bir düşüşü dışarıda tutmak amacıyla 2007-2016 dönemini incelediğimizde 2007'den 2016 yılına kadar Gaziantep'in Türkiye Toplam ihracatındaki payı %97,3 artarak % 4,50 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2017 dönemini baz aldığımızda ise Gaziantep ihracatının toplam genel ihracattaki payı 2017 yılında 2007 yılına göre % 84,6 artarak 4,21 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç itibariyle Gaziantep ili ihracatı Türkiye toplam ihracatının ortalama olarak yaklaşık %4'lük bir kısmını bünyesinde tutmaktadır.

2.3.3.1.2. Gaziantep İlinin Ve Türkiye'nin DİR Kapsamında Gerçekleştirilen İhracatının Karşılaştırılması

Türkiye'nin ve Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracatları;

Grafik 14 Türkiye ve Gaziantep İlinin DİR kapsamındaki İhracatı

Kaynak: (TÜİK,2018)

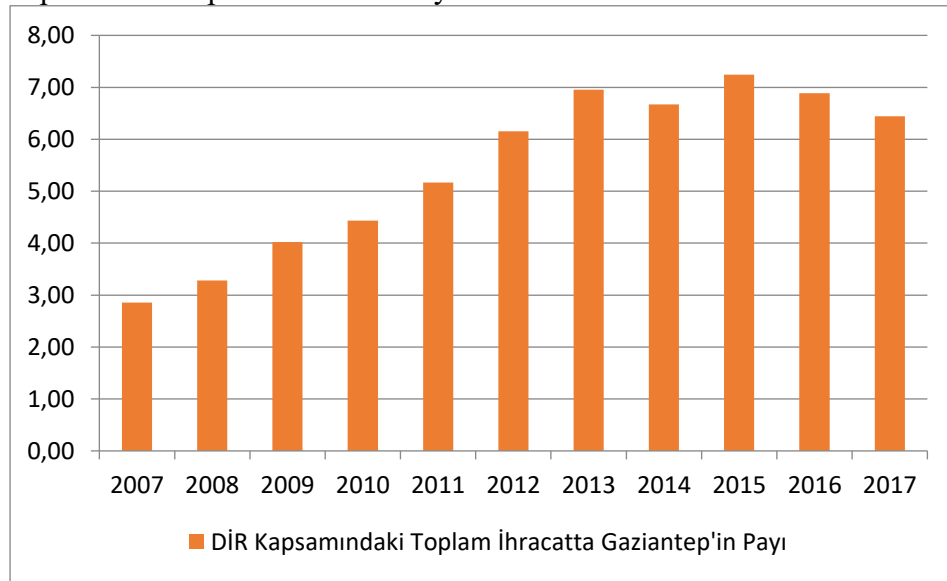
Grafik 14 incelendiğinde birincil ekseninde Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirmiş olduğu ihracat verileri ve ikincil ekseninde Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirmiş olduğu ihracat verileri yer almaktadır. 2007 yılında Türkiye'de dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracat 52.168 milyar dolarken bunun 1.490 milyar dolarını Gaziantep'ten gerçekleştirilen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat meydana getirmektedir. 2012 yılında 65.538 milyar dolar olarak gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan toplam Türkiye ihracatının 4.031 milyar dolarını, 2017 yılında 65.477 milyar dolar olarak gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamındaki toplam ihracatın 4.217 milyar dolarını Gaziantep'ten gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat meydana getirmektedir.

2007-2017 dönemi baz alındığında, Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleşen ihracatı 2017 yılında 2007 yılına göre 13.308 milyar dolarlık bir farkla %25,5 oranında bir artış sergilemiştir. Buna karşın Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatında 2017 yılında 2007 yılına göre 2.727 milyar dolarlık bir farkla % 183 oranında önemli bir artış gerçekleşmiştir.

Bir başka ifadeyle 2007-2017 dönemi boyunca dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen 11 yıllık ihracat 665.703 milyar dolarken, bunun 37.044 milyar dolarını Gaziantep'ten dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracat oluşturmaktadır.

Dahilde işleme rejimi kapsamında Gaziantep ilinden gerçekleştirilen ihracatın Türkiye'den dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracattaki payı şekil 18'de gösterilmektedir.

Grafik 15 DİR Kapsamındaki Toplam İhracatta Gaziantep'ten DİR kapsamında Yapılan İhracatın Payı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 15 incelendiğinde, Gaziantep'ten dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen toplam ihracatındaki payı 2007 yılında %2,86, 2010 yılında %4,43, 2014 yılında %6,67 ve 2017 yılında %6,44 olarak gerçekleşmiştir.

Gaziantep ilinde dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın payı 2007-2017 dönemi temel alındığında 2007 yılında %2,86 oranındaki paydan 2017 yılında %6,44 oranındaki paya yükselerek, belirtilen dönemde %125 oranında artmıştır.

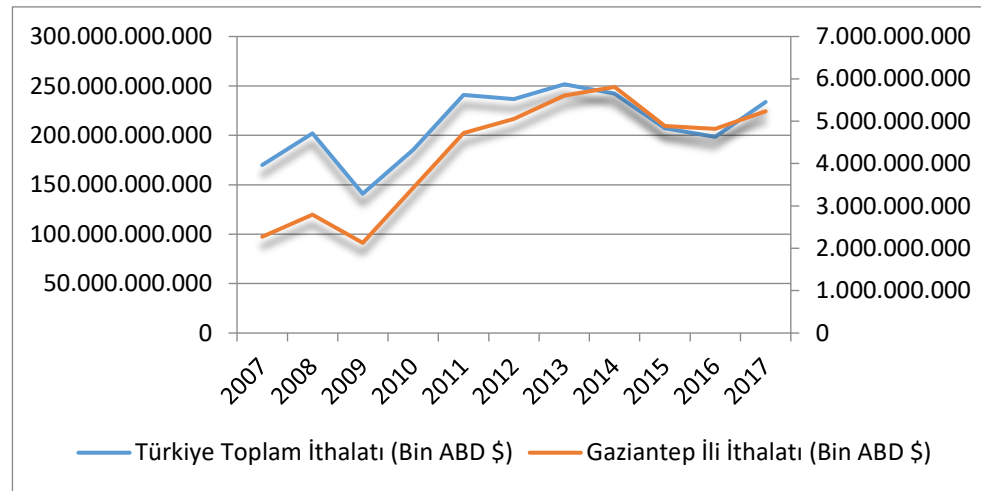
Türkiye'nin toplam ihracatında, Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatının 2007-2017 dönemi için ortalama payı %45.4 iken, Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatının Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatındaki ortalama payı %5.46 olarak gerçekleşmiştir.

2.3.3.2. İthalat Faaliyetleri Çerçevesinde Gaziantep'in Değerlendirilmesi

2.3.3.2.1. Gaziantep İli İthalatının Türkiye İthalatındaki Yeri

Türkiye'nin toplam ithalatı ile Gaziantep ilinin toplam ithalatı grafik 16'da detaylı olarak gösterilmektedir.

Grafik 16 Türkiye ve Gaziantep Toplam İthalatının Karşılaştırılması

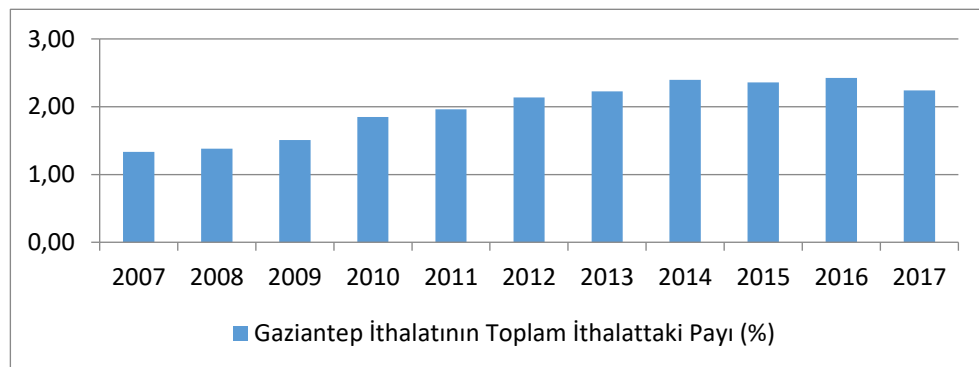

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 16 incelendiğinde, 2007-2017 dönemi için birincil ekseninde Türkiye'nin toplam ithalat değerleri ve ikincil ekseninde Gaziantep ilinin toplam ithalat değerleri gösterilmektedir. 2007 yılında 170.062 milyar dolar olan toplam ithalatın 2.269 milyar doları, 2010 yılında 185.544 milyar dolar olan toplam ithalatın 3.430 milyar doları, 2015 yılında 207.234 milyar dolar olan toplam ithalatın 4.884 milyar doları ve 2017 yılında 233.797 milyar dolar olan toplam ithalatın 5.237 milyar doları Gaziantep iline yapılan ithalattan meydana gelmektedir.

2007-2017 dönemi temel alındığında Türkiye'nin toplam ithalatı 2007 yılından 2017 yılına kadar 63.735 milyar dolar farkla %37,4 oranında artmıştır. Söz konusu dönem için Gaziantep ili ithalat değerlerine bakıldığında, Gaziantep ili ithalatı 2007 yılından 2017 yılına kadar 2.968 milyar dolarlık farkla %130,8 oranında bir artış sergilemiştir. Gaziantep ili ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payı Şekil 20 yardımıyla gösterilmektedir.

Grafik 17 Gaziantep İli İthalatının Türkiye Toplam İthalatındaki Payı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 17 incelendiğinde, 2007-2017 döneminde Gaziantep iline gerçekleştirilen ithalatın Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı 2007 yılında %1,33, 2010 yılında %1,85, 2012 yılında %2,14, 2014 yılında % 2,40 ve 2017 yılında %2,24 olarak gerçekleşmiştir.

Belirtilen dönemde Gaziantep ili ithalatının toplam Türkiye ithalatı içindeki payı 2007 yılından 2017 yılına kadar %68,4 artarak %2.24 düzeyine ulaşmıştır. Söz konusu dönemde Gaziantep ilinin toplam ithalattaki pay artışı, aynı dönemde ihracatta gerçekleşen pay artışıyla karşılaştırıldığında ihracattaki %84.6 oranındaki artış ithalattaki %68.4 oranındaki artış oldukça gerisinde bırakmıştır.

2007-2017 döneminde Gaziantep ilinin toplam ithalattaki ortalama payı %1,98 olarak gerçekleşmiştir.

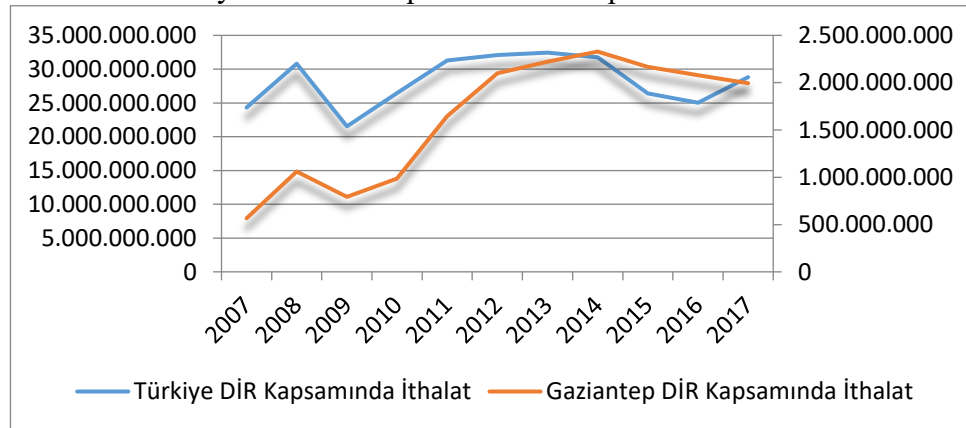
Türkiye toplam ithalatıyla karşılaştırıldığında, Türkiye'nin 11 yıllık toplam ithalatı 2.309.374 milyar dolar iken bunun 46.753 milyar doları Gaziantep iline gerçekleşen ithalattan meydana gelmektedir.

2007-2017 dönemi için Türkiye'nin toplam ithalatı yıllık ortalama 209.943 milyar doları bulurken, aynı dönem için Gaziantep ilinin yıllık ortalama ithalat değeri 4.250 milyar dolardır.

2.3.3.2.2. Gaziantep İlinin Ve Türkiye'nin DİR Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatlarının Karşılaştırılması

Türkiye'nin ve Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamındaki ithalatlarının grafik 18 yardımıyla incelenmesi mümkündür.

Grafik 18 Türkiye ve Gaziantep İlinin DİR Kapsamında İthalatı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 18 incelendiğinde birincil ekseninde Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirmiş olduğu toplam ithalat verileri ve ikincil ekseninde

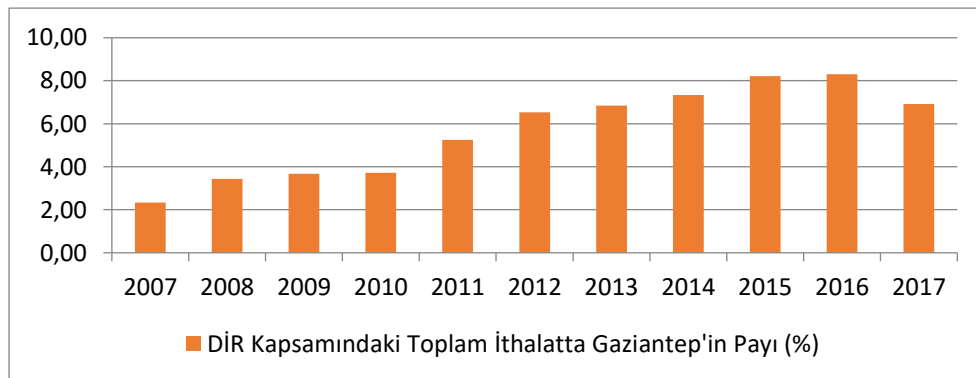
Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirmiş olduğu ithalat verileri yer almaktadır. 2007 yılında Türkiye'de dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalat 24.299 milyar dolarken bunun 566 milyon dolarını Gaziantep'e gerçekleştirilen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ithalat meydana getirmektedir. 2012 yılında 32.103 milyar dolar olarak gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan toplam Türkiye ithalatının 2.328 milyar dolarını, 2017 yılında 28.814 milyar dolar olarak gerçekleşen dahilde işleme rejimi kapsamındaki toplam ithalatın 1.995 milyar dolarını Gaziantep'e gerçekleştirilen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ithalat meydana getirmektedir.

2007-2017 dönemi baz alındığında, Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleşen ithalatı 2017 yılında 2007 yılına göre 4.515 milyar dolarlık farkla %18,5 oranında bir artış sergilemiştir. Buna karşın Gaziantep'in dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatında 2017 yılında 2007 yılına göre 1.429 milyon dolarlık farkla % 252 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Bir başka ifadeyle 2007-2017 dönemi boyunca dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen 11 yıllık ithalat toplamda 310.915 milyar dolarken, bunun 17.935 milyar dolarını Gaziantep iline gerçekleştirilen dahilde işleme rejimi kapsamındaki ithalat oluşturmaktadır.

Dahilde işleme rejimi kapsamında Gaziantep iline gerçekleştirilen ithalatın Türkiye'ye dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalattaki payı grafik 19'da gösterilmektedir.

Grafik 19 DİR Kapsamındaki Toplam İthalatta Gaziantep'in DİR Kapsamındaki İthalatının Payı

Kaynak: (TÜİK,2018)

Grafik 19 incelendiğinde, Gaziantep iline dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın, Türkiye'ye dahilde işleme rejimi kapsamında

gerçekleştirilen toplam ithalattaki payı 2007 yılında % 2,33, 2010 yılında %3,72, 2014 yılında %7,33 ve 2017 yılında %6,93 olarak gerçekleşmiştir.

Gaziantep iline dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın payı 2007-2017 dönemi temel alındığında 2007 yılında %2,33 oranındaki paydan 2017 yılında %6,93 oranındaki paya yükselerek belirtilen dönemde % 197,4 oranında artmıştır.

Türkiye'nin toplam ithalatında, Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatının 2007-2017 dönemi için ortalama payı %13,6 iken, Gaziantep'e dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatın, Türkiye'ye dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalatındaki ortalama payı %5,69 olarak gerçekleşmiştir.

Son olarak söz konusu konu kapsamında yapılan bilimsel-akademik çalışmalara ait verileri içerir literatür incelemesine ait tabloya aşağıda tablo 6'da yer verilmiştir.

Yazar	Ülke	Yıl	Yöntem	Sonuç
Freund (2005)	25 Endüstrileşmiş Ülke	1980-1997	Panel Regresyon Tahminleri, OLS	Cari işlemler açığı GSYH'nin %5 i düzeyine geldiğinde, cari hesapta tipik bir tersi yönde hareket olduğu ancak gerçek sürdürülebilirlik düzeyinin ülkeden ülkeye değiştiği, bulunmuştur.
Binatlıoğlu ve Sohrabji (2008)	Türkiye	1991-2006	Zaman Serisi Analizi	Türkiye'nin ihracat pozisyonundaki yükseliş trendi ticaret dengesini desteklemiştir. Dış borcun Türkiye için bir zayıflık olduğu diğer yapısal özelliklerin ise hiçbirinin analiz edilen dönemde etkin rol oynamadığı görülmüştür.

Tablo 7 Literatür Tablosu

Yazar	Ülke	Periyot	Bağımlı -Bağımsız Değişken		Sonuç
Görg (2000)	ABD	1988-1994	İhracatın ithalatı karşılama oranı	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracat, ihracatın ithalatı karşılama oranını arttırmaktadır.
Eryüzlü (2013)	Türkiye	1996-2011	Cari açık	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracatın cari açığı arttırdığını ve DİR kapsamının daraltılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Bustillo ve Rodriguez (2014)	AB Ülkeleri	1995-2000	Ekonomik Büyüme	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracat ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.
Kocatürk (2016)	İzmir	2002-2014	Bölgesel Ticaret	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracat, bölgesel ticarete katkı sağlamaktadır.
Asar ve Adıgüzel (2017)	Türkiye	2010-2015	Atıl Kapasite Kullanımı	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracat atıl kapasite kullanımını arttırmaktadır.
Mete ve Yıldız (2017)	Türkiye	2003-2016	Cari Denge	DİR kapsamında yapılan ihracat	DİR kapsamında yapılan ihracat cari açığı azaltmaktadır.

Yazar	Ülke	Yıl	Yöntem	Sonuç
Halıcıoğlu (2008)	Türkiye	1980-2005	Granger Nedensellik Testi,ARDL Eşbütünleşme Testi	Türkiye ile ilgili geçmiş sonuçların aksine,ticaret dengesi üzerinde reel devalüasyonun uzun dönemli bir etkisi olmadığı ancak kısa dönemde j eğrisi olgusunun ispatlandığı sonucuna ulaşılmıştır.
Gruber ve Kamin (2007)	61 Ülke	1982-2003	Panel Regresyon Analizi	Modele mali krizleri temsil eden bir değişken eklendiğinde 1997'den günümüze Asya ekonomilerindeki fazla,açıklanabilmektedir.
Bahmani Harvey, ve Hegerty	29 Ülke	1971-2009	t Testi,ARDL Eş Bütünleşme Testi	Anlamlılık testi ile sınanmış Marshall-Lerner koşulunun sağlandığı durumların yarısında sonuçlar anlamlı değildir.
Uz (2010)	Türkiye ve 13 Büyük Ticaret Ortağı	1982-2007 arası dönemde ülkelere göre değişmektedir.	OLS,FMOLS,DOLS,ARDL Eşbütünleşme Testi,ADF,PP,KPSS Birim Kök Testi	Uzun dönemde Türkiye'nin ikili ticaretinin esnek olmadığına ulaşılmıştır

Yazar	Ülke	Yıl	Yöntem	Sonuç
Backus,Keoe ve Kydland (1994)	11 Gelişmiş Ülke	1960-1990 arası dönemde ülkelere göre değişmektedir	Zaman Serisi Analizi	Ticaret dengesinin, düzenli olarak genel ekonominin tersi yönünde hareket ettiği ve genellikle ticaret hadlerinin bugünkü ve gelecekteki hareketleri ile negatif yönde ancak geçmişteki hareketleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur
Türkay (2014)	Türkiye	1980-2012	Johansen Eşbütünleşme Testi, VAR, Hata Düzeltme Modeli	Kısa dönemde değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış olsa da elde edilen sonuçlar Türkiye’de Marshall-Lerner koşulunun varlığını desteklemektedir. Uzun vadede devalüasyonun cari açığı azaltmada etkili olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.
Husein (2014)	Cezayir, Fas, Mısır, İran, İsrail, Ürdün, Sudan, Suriye, Tunus	1960-2007 arası dönemde ülkelere göre değişmektedir.	ARDL Eşbütünleşme, CUSUM, CUSUMSQ Testleri	İran İsrail Tunus ve Ürdün için İhracat ve ithalatın eşbütünleşik olduğu görülmüştür. Ülkeler uluslararası bütçe kısıtlarını ihlal etmemektedir ve cari açığın uzun dönemde sürdürülebilir olduğu bulunmuştur.
Milesi-Ferretti ve Razin (1996)	Şili, Kolombiya, Meksika, Kore, Malezya, Tayland	1970-1995	VAR Analizi	Çalışmada ortaya konulan analiz kalıcı cari işlemler açığının sürdürülebilirliğinde yüksek tasarrufların ve yüksek açıklık derecesinin önemli faktörler olduğuna işaret etmektedir.

Wu, Chen ve Lee (2001)	ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Kanada, Japonya	1973 1. Çeyrekte 1998 4. Çeyreğe kadar	OLS, FMOLS DOLS Panel ve Johansen Eşbütünleşme Testleri, Engle-Granger Birim Kök Testi	Sanayileşmiş ülkelerin cari açıklarının sürdürülebilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Lal ve Lowinger (2002)	Endonezya, Kore, Japonya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland	1980 1. Çeyrekte 1984 4. Çeyreğe kadar	ADF Birim Kök Testi, Johansen Eşbütünleşme Testi, Hata Düzeltme Modeli	Reel efektif döviz kurundaki değişikliklerin ülkenin ticaret dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucunda ulaşılmıştır. Japonya dışındaki ülkelerde j eğrisinin varlığı doğrulanmıştır
Blanchard ve Giavazzi (2002)	22 OECD ve 14 AB Ülkesi	1975-2001	Panel Regresyon Tahminleri	Avro bölgesi ülkelerin karşı karşıya olduğu cari hesap dengesinin ihmal edilebilir düzeyde olduğu Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerin ise cari açıklarının endişe uyandıracak ve azaltmak için önlem alınmasını gerektirecek seviyede olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Milesi-Ferretti ve Razin (1998)	86 Düşük ve Orta Gelirli Ülke	1971-1992	OLS, Çok Değişkenli Probit Regresyon Analizi	Cari hesap dengesi, açıklık ve rezerv seviyesi gibi yurtiçi değişkenler ile ticaret hadleri şokları, ABD reel faiz oranları ve endüstriyel ülkelerdeki büyüme gibi dış değişkenlerin cari hesap dengesizliklerindeki ani değişiklikleri açıklamada önemli rol aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazar	Ülke	Yıl	Yöntem	Sonuç
Kaufman, Scharler ve Winckler (2002)	Avusturya	1976 1. Çeyrekte 1997 4. Çeyreğe kadar	VECM,VAR Analizi, ADF ve Johansen Eşbütünlük Testleri	Cari Dengenin belirlenmesinde faiz oranının rolünün önemsiz olduğu, cari işlemler hesabının bugünkü ve beklenen gelir ile verimlilikteki değişimlere göre harcamaların yeniden dağıtımını tarafından açıklandığı ortaya konulmuştur.
Bustillo ve Rodriguez (2011)	AB Ülkeler	1995-2000	Panel Regresyon Analizi	DİR kapsamında gerçekleşen ticaret ile GSYH arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
Chiu, Lee ve Sun (2010)	98 Ülke	1973-2006	Panel Eşbütünlük, FMOLS,ADF ve Maddala-Wu Birim Kök Testleri	ABD için reel döviz kuru ile ikili ticaret dengesi arasında uzun dönemli negatif bir ilişki olduğu, doların değer kaybetmesinin ABD ikili ticaret dengesini iyileştirdiği bulunmuştur.
Togan ve Berument (2007)	Türkiye	1970-2005	Johansen Eşbütünlük Testi, Phillips ve Perron Birim Kök Testleri	Cari açığın sürdürülebilirliği için ayrıntılı bir çerçeve çizmişler,gelecek yıllara ilişkin sürdürülebilirlik senaryoları ortaya koymuşlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin, Türkiye ekonomisine katkılarını incelemek amacıyla oluşturulan ampirik model, bu modelde kullanılan değişkenler ve değişkenlere ait verilerin elde edildiği veri setleri ve son olarak da ampirik analizlerde faydalanılacak yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra, söz konusu veriler ve tanıtılan yöntemler aracılığıyla yapılan ampirik analiz bulguları aktarılmıştır.

3.1. AMPİRİK MODEL VE VERİ SETİ

Ülkelerin, ekonomik büyüme hedefleri doğrultusunda genellikle ihracatı arttırmaya yönelik politikalar izledikleri bilinmektedir. Buna karşın, söz konusu ihracat hedeflerinde ihraç malının niteliği, ülke ekonomisine katkı sağlanması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada yalnızca dahilde işleme rejim kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisine katkılarını incelemek yerine, aynı zamanda dahilde işleme rejimi dışında kalan ihracat işlemlerinin de ülke ekonomisine katkılarının tespit edilmesi ve bu iki ihracat şeklinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin kıyaslanması amacıyla oluşturulan ampirik model şu şekildedir:

$$\ln Y_t = \beta_0 + \beta_1 \ln K_t + \beta_2 \ln L_t + \beta_3 \ln INEX_t + \beta_4 \ln OEX_t + u_t \quad (3.1)$$

denklemini, ihmal edilmiş değişken hatasına yol açmamak amacıyla Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dayalı olarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda denklemde bulunan değişkenlerden

lnY: Ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan 2010 sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden reel GSYH'nın doğal logaritmasını

lnK: Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dayalı olarak modele dahil edilen ve sermayeyi temsil eden 2010 sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden sermaye birikiminin doğal logaritmasını,

lnL: Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna dayalı olarak modele dahil edilen ve emeği ifade eden toplam işgücü miktarının doğal logaritmasını,

lnINEX: Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın 2010 sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden değerinin doğal logaritmasını,

lnOEX: Diğer ihracat (Dahilde işleme rejimi haricindeki) işlemlerinin 2010 sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden değerinin doğal logaritmasını ifade etmektedir.

Modelde faydalanılan tüm değişkenler kişi başı forma dönüştürülerek analizlere dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan dahilde işleme rejimi kapsamındaki ve diğer ihracat işlemleri verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından; reel GSYH, emek ve sermaye verileri ise Dünya Bankası bünyesindeki World Development Indicators veritabanından elde edilmiştir.

3.2. YÖNTEM

3.2.1. Ng-Perron Birim Kök Testi

Durağan olmayan seriler ile yapılan ekonometrik analizlerin hatalı sonuçlara yol açabileceği bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada faydalanılan serileri durağanlık süreçleri Ng ve Perron (2001) tarafından geliştirilen birim kök testi aracılığıyla incelenmiştir.

Ng-Perron birim kök testi olarak adlandırılan test, Phillips ve Perron (1998) tarafından geliştirilen birim kök testinin muhtemel boyut bozulmalarına karşı geliştirilmiş olan bir testtir. Ng-Perron birim kök testinde, serilerin birim kök içerdiği yönündeki sıfır hipotezinin serilerin durağanlığına işaret eden alternatif hipoteze karşı sınanması amacıyla 4 farklı istatistik geliştirilmiştir. Bu istatistiklerden MZa ve MZt istatistikleri, Phillips-Perron birim kök testindeki Za ve Zt testlerinin düzenlenmiş versiyonları; MSB istatistiği, Bhargava testinin düzenlenmiş versiyonu; MPT istatistiği ise ADF-GLS testinin düzenlenmiş versiyonu şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3.2.2. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Çalışmada emek, sermaye, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemleri, diğer ihracat işlemleri ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliği ve açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiştir. ARDL sınır testi yaklaşımın temel avantajları farklı düzeylerden bütünleşik seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlaması, otokorelasyon ve içsellik sorunlarına karşı tutarlı sonuçlar vermesi ve değişkenler arasındaki kısa dönem uyarlanma süreci ile uzun dönemli ilişkiyi ayrıştırabilmesidir (Pesaran ve Shin, 1997). Temel ampirik modeli gösteren Denklem 3.1'in ARDL versiyonu şu şekildedir;

$$dlnY_t = c_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{0,i} dlnY_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{1,i} dlnK_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2,i} dlnL_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{3,i} dlnINEX_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{4,i} dlnOEX_{t-i} + \delta_0 lnY_{t-1} + \delta_1 lnK_{t-1} + \delta_2 lnL_{t-1} + \delta_3 lnINEX_{t-1} + \delta_4 lnOEX_{t-1} + \mu_t \quad (3.2)$$

denklem 3.2'de bulunan ifadelerden d , fark işlemini; n , gecikme sayısını simgelerken, $\delta_1, \delta_2, \delta_3, \delta_4$ ortak anlamlılıklarını test etmek için alt ve üst sınırı belirleyen F - istatistiği hesaplanmaktadır. Bu doğrultuda, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı yönündeki boş hipotez $H_0: \delta_0 = \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = 0$, alternatif hipoteze karşı $H_1: \delta_0 \neq \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq \delta_4 \neq 0$ sınanmaktadır. Modelin tahmin aşamasında optimum gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriteri (SIC) aracılığıyla tespit edilmiştir.

3.3. AMPİRİK ANALİZ BULGULARI

3.3.1. Birim Kök Testi Sonuçları

Zaman serisi analizlerinde, durağan olmayan serilerin analizlere dahil edilmesi durumunda sahte regresyon riski ile karşı karşıya kalınması riskinin söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada, serilerin durağanlığı Ng ve Perron (2001) tarafından geliştirilen birim kök testi aracılığıyla sınanmıştır.

Tablo 3.1'de aktarılan birim kök testi sonuçları incelendiğinde, serilerin tamamı için düzey değerlerinde, "seriler birim kök içermektedir" şeklindeki sıfır hipotezinin dört istatistik tarafından kabul edildiği görülmektedir. Buna karşın, serilerin birinci farkı alınarak birim kök sınaması yapıldığında, sıfır hipotezinin reddedildiği dolayısıyla serilerin durağan hale geldikleri gözlemlenmektedir. Bu

doğrultuda, çalışmada faydalanılan reel GSYH, sermaye birikimi, emek, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat ve diğer ihracat işlemleri değişkenlerinin fark değerlerinde durağan bir başka deyişle birinci düzeyden bütünleşik I(1) oldukları görülmektedir.

Tablo 8 Ng-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	MZa	MZt	MSB	MPT
Düzye Değerleri				
lnY	-2.088	-0.745	0.357	9.318
lnK	-0.499	-0.254	0.510	17.633
lnL	-3.809	-1.379	0.362	6.431
lnINEX	-1.353	-0.648	0.479	13.739
lnOEX	-0.959	-0.459	0.478	14.915
Fark Değerleri				
Δ lnY	-6.765*	-1.829*	0.270*	3.650*
Δ lnK	-6.792*	-1.842*	0.271*	3.607*
Δ lnL	-11.313**	-2.209**	0.195**	2.767**
Δ lnINEX	-8.149**	-2.256**	0.184**	2.468**
Δ lnOEX	-6.509*	-1.770*	0.261*	3.944*
Kritik Değerler				
% 1	-13.800	-2.580	0.174	1.780
% 5	-8.100	-1.980	0.233	3.170
% 10	-5.700	-1.620	0.275	4.450

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler, Ng ve Perron (2001) çalışmasından elde edilmiştir.

Değişkenlerin bütünleşik olmaları, değişkenler arasında muhtemel bir eşbütünleşme ilişkisine işaret etmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliği, ARDL sınır testi aracılığıyla incelenmiş ve sınır testi sonuçları Tablo 7’de aktarılmıştır. Tablo 7’de verilen sonuçlar incelendiğinde, hesaplanan F-istatistik değerinin, %1 anlamlılık düzeyindeki üst sınırın (I(1)) altında olduğu fakat %5 anlamlılık düzeyindeki üst sınırın üzerinde olduğu dolayısıyla %5 anlamlılık düzeyi için “değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklindeki sıfır hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, reel GSYH, sermaye birikimi, emek, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat ve diğer ihracat işlemleri değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu ve uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9 ARDL Sınır Testi Sonuçları

Tahmin Edilen Model	Optimum Gecikme Uzunlukları	F-istatistiği
$Y_t = f(K_t, L_t, INEX_t, OEX_t)$	(1,0,1,1,1)	3.987**
	Kritik Değerler	
	I(0)	I(1)
%10	2.200	3.090
%5	2.560	3.490
%1	3.290	4.370

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir. Kritik değerler, Pesaran vd. (2001) çalışmasından alınmıştır.

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini kısa ve uzun dönem için elde edilen katsayılar incelenmeden önce, kurulan ampirik modelin ve elde edilen katsayıların güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla bazı ön sına testlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda Tablo 8’de verilen ön sına testleri bulguları değerlendirildiğinde, Ramsey-Reset testi sonucuna göre modelde kullanılan

fonksiyonel formun doğru bir form olduğu; ARCH testi sonucuna göre modelde değişen varyans sorununun geçerli olmadığı; Breusch-Godfrey LM testi sonucuna göre modelde otokorelasyon probleminin olmadığı; Jargue-Bera (JB) normalite testi sonucuna göre ise hata terimlerinin normal dağılıma sahip oldukları gözlemlenmiştir. Elde edilen parametrelerin istikrarını ölçmek amacıyla faydalanılan CUSUM ve CUSUMQ testleri sonuçları da Şekil 3.1.'de aktarılmış ve bu sonuç doğrultusunda da parametrelerin istikrarlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

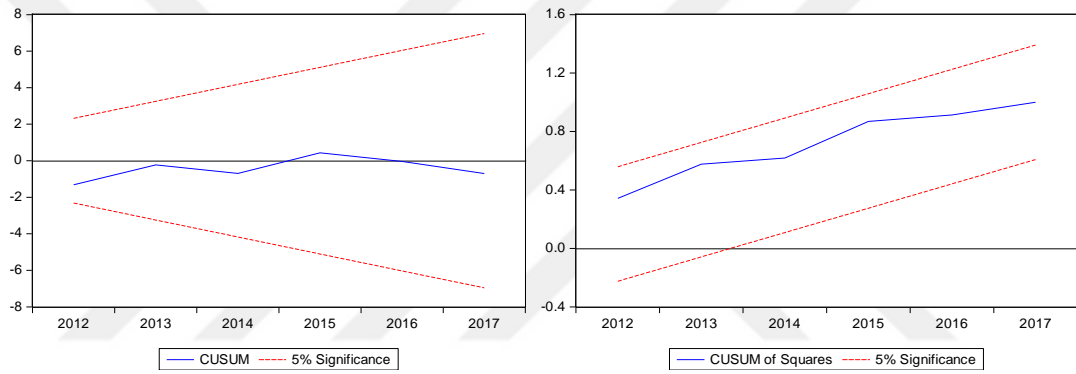
Tablo 10 Kısa ve Uzun Dönem Katsayı Tahmini Sonuçları

Değişken	Katsayı	Olasılık
Kısa Dönem		
$\Delta \ln K$	0.269***	0.000
$\Delta \ln L$	0.134*	0.064
$\Delta \ln INEX$	0.127***	0.000
$\Delta \ln OEX$	0.088***	0.000
ECT(-1)	-0.978***	0.000
Uzun Dönem		
$\ln K$	0.276***	0.000
$\ln L$	0.544***	0.000
$\ln INEX$	0.164**	0.017
$\ln OEX$	0.138**	0.014
Sabit Terim	4.301***	0.001
Ön Sınama Testleri	F-istatistiği	Olasılık
Ramsey-Reset	0.598	0.474

Breusch-Godfrey LM	1.192	0.392
ARCH	0.063	0.804
JB Normalite	0.385	0.824
CUSUM	İstikrarlı	İstikrarlı
CUSUMQ	İstikrarlı	İstikrarlı

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.

Grafik 20 Parametre İstikrar Testi Sonuçları

Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin ve diğer ihracat işlemlerinin ekonomik büyümeye katkılarını uzun ve kısa dönem için kıyaslanması amacıyla yapılan tahmin sonuçları Tablo 10'da görülmektedir. Tablo 9'deki sonuçlar öncelikle kısa dönem için incelendiğinde, sermaye birikimi ve emek birikimindeki artışın reel GSYH'yi pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde, hem dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın hem de diğer ihracat işlemlerinin kısa dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmaktadır. Ayrıca, hata terimi katsayısının (ECT(-1)) da beklenildiği gibi negatif işaretli ve istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, modelde ortaya çıkması muhtemel bir şokun kendi kendine giderileceğine işaret etmektedir.

Tablo 10'daki sonuçlar uzun dönem için incelendiğinde ise, öncelikle sermaye birikimindeki %1'lik artışın ekonomik büyümeyi % 0.276 oranında arttırdığı; işgücü miktarındaki %1'lik artışın ise ekonomik büyümeyi % 0.544 oranında arttırdığı sonuçlarına ulaşılmaktadır. Diğer taraftan, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat işlemlerinde yaşanan %1'lik artışın ekonomik performansı %

0.164 düzeyinde arttırdığı; dahilde işleme rejimi dışında kala ihracat işlemlerindeki %1'lik artışın ise ekonomik büyümeyi % 0.138 düzeyinde arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Elde edilen tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye ekonomisinin itici gücünün işgücü olduğu görülmektedir. İşgücü stokundaki artışın ekonomik göstergeler üzerindeki olumlu etkisinin, sermaye stokunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisine göre çok daha yüksek olması, Türkiye ekonomisinin hala ağırlıklı olarak emek-yoğun bir üretim yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat faaliyetlerinin diğer ihracat işlemlerine göre ekonomik büyüme üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'de ihracata yönelik üretimin artırılması gerekliliğinin yanı sıra toplam ihracat içerisindeki dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin payının artırılması gerektiğine işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat faaliyetlerinin ülke ekonomilerine katkıları teorik temellere dayalı olarak geçmiş verilen eşliğinde açıklanmaya çalışılmış, daha sonra Gaziantep ilinde yer alan firmalar tarafından dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisi için önemi incelenmiş ve son olarak dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemleri ile diğer ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ampirik analizler aracılığıyla kıyaslanmıştır.

Öncelikle, Türkiye'den yapılan ihracat işlemlerinde dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat işlemlerinin payının 2002 yılından 2017 yılına kadar %25.8 düzeyinden %41.7 düzeyine yükselmesi, dahilde işleme rejimi kapsamından gerçekleştirilen işlemlerin Türkiye ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, son yıllarda bölgesinde yaşanan olumsuz hadiselerle rağmen gelişen sanayi üretimi bakımından Gaziantep ilinden yapılan dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat işlemlerinin, Türkiye'nin dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracat işlemleri içerisindeki payının 2007 yılındaki %2.86 düzeyinden 2017 yılına kadar %6.44 düzeyine yükselmiş olması da Gaziantep ilinin Türkiye'nin dış ticareti ve ihracatı arttırma hedefleri bakımından önemini ortaya koymaktadır.

Dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat işlemleri bakımından Gaziantep ilinin Türkiye ekonomisine katkıları tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla incelendikten sonra, söz konusu rejim kapsamında gerçekleştirilen ihracat işlemleri ile diğer ihracat işlemlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin kıyaslanması amacıyla ARDL sınır testinden faydalanılmıştır. Cobb-Douglas fonksiyonuna dayalı olarak oluşturulan ampirik modelde, Türkiye ekonomisinde 2002-2017 dönemini kapsayan verilerden faydalanarak emek stokunun, sermaye stokunun, dahilde işleme

rejimi kapsamındaki ihracat işlemlerinin ve diğer ihracat işlemlerinin reel GSYH üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışmada uygulanan ampirik analizler sonucunda, Türkiye'nin ekonomik büyüme performansı üzerindeki en etkin faktörün emek stoku olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum Türkiye ekonomisinin hala emek-yoğun bir üretim yapısına sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, sermaye stokunun, dahilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirilen ihracatın ve diğer ihracat işlemlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, ihracat işlemleri açısından değerlendirildiğinde; dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat işlemlerinin diğer ihracat işlemlerine göre ekonomik aktiviteleri daha fazla olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, büyük ölçüde dahilde işleme rejiminin hammadde ihracatı yerine işlenmiş mamul ihracatına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, bu rejim kapsamında yapılan ihracat işlemlerinde yaratılan katma değer diğer rejimler kapsamında yaratılan katma değere göre nispeten daha fazla olması, milli gelir üzerindeki etkinliğini arttırmaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak, dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihracatın, toplam ihracat içerisindeki payının artırılması teknoloji ve alt yapı yatırımlarına önem verilmesi, kontrol mekanizmasının daha sıkı temellere dayandırılması gerekmektedir. Bununla birlikte firmalara yeterli teşvik imkânlarının sağlanması öncü sektörlerin belirlenmesi, sektör ve bölge bazlı uzmanlaşmaya gidilmeli bürokratik işlemler sadeleştirilmelidir. Bu doğrultuda, Türkiye'de hükümetin ve politika yapıcıların firmaları dahilde işleme rejimine yöneltmek amacıyla hareket etmesi ihracat rakamlarına ve GSYH olumlu etki edecektir. Her sistemin kullanımı kötüye evrilebilir, bu nedenle meydana gelen aksaklıklar ve problemler ortak akılla hızlıca düzeltilmeli sistemden maksimum fayda edinilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Altunyıldız, Z., ve Başer, F. (1999). Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları. *İKV Dergisi*.
- Andersson, J., Bonaglia, F., Fukasaku, K., ve Lesser, C. (2005). Trade and structural adjustment policies in selected developing countries.
- Arzova S.B. (2009). İthalat Hakkında Her Şey, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Balassa, B. (1978). Export incentives and export performance in developing countries: A comparative analysis. *Review of World Economics*, 114(1), 24-61.
- Baysal, A. (2007). *Gümrük uygulamalarının lojistik maliyetler üzerine etkisi* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Binhan, O. (2000). "Dahilde İşleme Rejimi ve Tekstil Sektörüne Etkileri", İTO Yayınları, İstanbul.
- Cebeci, A. K., ve Yılmaz, M. (2013). dahilde işleme rejimi ve türk dış ticareti üzerine etkilerinin analizi (1996-2011). *Fırat üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 23(2).
- Dal, S. (2015). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Ankara, Haziran 2015 Uzmanlık Yeterlik Tezi.
- Doğan, M. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye ekonomik ilişkileri.
- Dölek, A. (2004). Gümrük İşlemleri ve Kaçakçılık, Beta Yayıncılık. İstanbul 2004.
- Eraydın, A. (2001). Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler", Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayını, No:25,363-392, Ankara.
- Erdoğan, E. ve Ener, M. (2005): *Serbest Bölgeler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gökçelik, C. (2005): *Gümrük Rejimleri*, Ankara: Gündüz Gümrük Müşavirliği Yayınları, 1. Baskı.
- Gümrük Kanunu (1999). 27 Ekim 1999 tarihli 4458 sayılı Gümrük Kanunu.
- Gümrük Kanunu (2000). Gümrük Antrepoları Açılması ve İşletilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu, Resmi Gazete Tarihi:02.03.2000, Resmi Gazete Sayısı:23981.

- Gümrük Kanunu (2005). Resmi Gazete, 27.01.2005 günlü, 25709 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejim Kararı.
- Karakurt, E. (2003). Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekânı Okumak”,<http://www.iibf.ogu.edu.tr/kongre> (22.08.2009).
- Küçüker, C. (2001). Türkiye’de Kentsel Ekonomik Gelişmeler, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi;Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, İmaj Yayınevi, Ekim 2001,Ankara.
- Medyaantep (2009). Gaziantep Ticaret Odası, Medyaantep.
- Ng, S., ve Perron, P. (2001). Lag length selection and the construction of unit root tests with good size and power. *Econometrica*, 69(6), 1519-1554.
- Nural, A. (1996). Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi Kararları. *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Dergisi*, 21.
- Ok, A. (2016). *Türk hukukunda gümrük vergileri ve cezaları* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Özkan, H. (2004). Ortak Transit Rejimi ve Türkiye’nin Ortak Transit Sistemine Geçişi, Gümrük Uzmanlık Tezi, Ankara 2004.
- Parlakay, O., ve Duru, S. (2017). Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dâhilde İşleme Rejiminin Etkilerininin Trend Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 21(1), 67-72.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289-326.
- Pesaran, M. H., ve Shin, Y. (1997). An autoregressive distributed-lag modelling approach to cointegration analysis. *Econometric Society Monographs*, 31, 371-413.
- Phillips, P. C., ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Sayılğan, G., ve Şenol, C. (2010). Dahilde işleme rejimi ve türk işletmelerinin ihracatı üzerine etkileri. *Erciyes üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, (35), 37-53.
- Selen, U. (2009). Tüm Yönleriyle Gümrük İşlemleri, 2. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Şedele, U. (2009). Türkiye’deki Transit Rejimi, Karşılaşılan Sorunların Analizi ve Çözüm Önerileri, Gümrük Uzmanlık Tezi, Ankara 2009.
- Şenol, C. (2007). Türkiye’nin İhracatı Üzerine Bir Değerlendirme. *Gümrük Dünyası Dergisi*, *Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayını*, (54), 30-37.

- Tonus, O. (2007). Openness and industrialization in Turkey after the Customs Union. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper*, (5124), 1.
- TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanı.
- WDI (2018). World Development Indicators, World Bank.
- A., G. (2009). *Türkiyede iktisat politikaları ve ekonomik gelişme*.
- Abdurrahman, D. (2001). İhracatı teşvik. *Gümrük Teftiş Kurulu seminerleri* . ankara: Gümrük müfettişleri derneği yayını.
- Aydın, D. (2018). Dahilde işleme rejiminin türkiye ekonomisi ve dış ticareti üzerindeki etkilerinin analizi.
- aydın, d. (2018). dahilde işleme rejiminin türkiye ekonomisi ve dış ticareti üzerinde etkilerinin analizi.
- bakanlığı, k. (2014, Aralık 29). <http://www.kalkinma.gov.tr>.
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/BesYillikKalkinmaPlani.aspx> adresinden alındı
- erdoğan, İ. (2015). dahilde işleme rejiminin ülkemiz ekonomisi ve dış ticareti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. Ankara: TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Erdoğan, İ. (2015). *Dahilde İşleme rejiminin ülkemiz ekonomisi ve dış ticareti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi*. Ankara: TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Uzmanlık Tezi.
- Erdoğan, İ. (2015). Erdoğan Dahilde İşleme rejiminin ülkemiz ekonomisi ve dış ticareti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Erdoğan, İ. (tarih yok). *a.g.m.*
- Kepenek, Y. v. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kılıçbay. (1984). *a.g.m.*
- Kılıçbay. (1984). *Türk ekonomisi modeller, politikalar, stratejiler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Mali, M. (2004). Dahilde işleme rejimi ve Uygulamadaki etkinliği. Bursa.
- Y., Y. N. (2005). *a.g.m.*
- Y., Y. v. (2005). *a.g.m.*
- Erdoğan, İ. (2015). Erdoğan Dahilde İşleme rejiminin ülkemiz ekonomisi ve dış ticareti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Erdoğan, İ. (tarih yok). *a.g.m.*
- Kepenek, Y. v. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kılıçbay. (1984). a.g.m.

Kılıçbay. (1984). *Türk ekonomisi modeller, politikalar, stratejiler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .

Mali, M. (2004). Dahilde işleme rejimi ve Uygulamadaki etkinliği. Bursa.

Y., Y. N. (2005). a.g.m.

Y., Y. v. (2005). a.g.m.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı Soyadı : Sinan DANACI

Doğum Yeri,Tarihi : ÇANKIRI, 1990

Eğitim Durumu :

Lisans : Anadolu Üniversitesi Maliye Bölümü
Celal Bayar Üniversitesi Bankacılık ve Finans

Yüksek Lisans : Gaziantep Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Pazarlama

İş Deneyimi :

Staj : T.C. Vakıflar Bankası

Çalıştığı Kurum : Ticaret Bakanlığı

İletişim :

E-posta Adresi : dnscsn@gmail.com